

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ,
СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ,
СЛОВЕСНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ

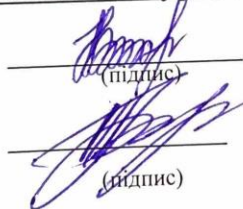
ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

на тему:

Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань
в галузі економіки (на матеріалах проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”)

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ЖМз-22-1,
спеціальності (061– Журналістика),
освітня програма (“Економічна журналістика”)

Науковий керівник

(підпис)

Іванини Вікторії Сергіївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Трегуб Ангеліна Михайлівна

к.соц.ком., доц.
(ППП., науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми

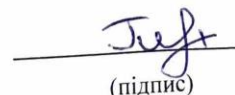

(підпис)

Зикун Наталія Іванівна
д.н.соц.ком., проф.
(ППП., науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____

протокол від «16» 01 2024 № 7

Завідувач кафедри

(підпис)

Гиріна Тетяна Сергіївна

д.н.соц.ком., проф.
(ППП., науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 5 29.01.24
(дата)

[підпис]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 29.01.24
(до захисту, на доопрацювання) (дата)

[підпис]
(підпис)

Результат захисту

5(92)
(оцінка)

16.02.2024
(дата)

[підпис]
(підпис)

Голова комісії:

[підпис]
(підпис)

Куликов А.В.
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[підпис]
(підпис)

Зикун Н.І.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Гиріна Т.С.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Брадов В.В.
(ініціали, прізвище)

Об

Д

З
(
м
п
п
л
н
г
2
с
1

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (ДИПЛОМНОЇ) РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				<i>Tuf's</i>
Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	24		
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	8		<i>Василь</i>
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		<i>Василь</i>
Рецензент	від 0 до 5	5		<i>Василь</i>
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	45		<i>Tuf's</i>
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	9		<i>Василь</i>
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		<i>Василь</i>
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		<i>Василь</i>
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		<i>Василь</i>
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	47		<i>Tuf's</i>
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	92		<i>Василь</i>

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
92	A	5	16.02.2024	<i>Tuf's & Василь</i>

ПРАВИЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНОК ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації
 Кафедра соціальних комунікацій, словесності та культури
 Спеціальність 061 – Журналістика
 Освітня програма “Економічна журналістика”

Затверджую
 Завідувач кафедри
Гиріна Т.С.
 «__» _____ 2024

**Завдання на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
 здобувачу вищої освіти**

Іванині Вікторії Сергіївні
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань в галузі економіки (на матеріалах проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”)

Затверджена наказом ректора від «14» грудня 2022 №1287.

2. Строк здачі закінченої роботи 15 грудня 2023 року

3. Цільова установка

Метою випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку економічної журналістики у контексті реалізації антикорупційних журналістських розслідувань на матеріалах галузевих проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”.

Об'єкт дослідження – журналістські розслідування в галузі економіки
Предмет дослідження – антикорупційний потенціал та соціальне конструювання прозорості українського фінансового сектору засобами журналістських розслідувань в галузі економіки.

Емпіричну базу дослідження становлять підсумки проведеного автором соціологічного дослідження (анкетування: заочне, індивідуальне) українців, щодо сприйнятливості журналістських розслідувань на економічну тематику (термін проведення: 18.12.2023–24.12.2023; n = 120).

4. Вихідні дані до роботи – вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу 11 рисунків

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБГРУНТУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ

1.1. Огляд наукових досліджень та методологічна база дослідження

1.2. Осмислення журналістики як ключа до перемоги України у війні з корупцією

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

2.1. Місце журналістських розслідувань в структурі інформаційного простору України в умовах війни

2.2. Етичні аспекти роботи з інформаторами під час проведення антикорупційних журналістських розслідувань

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У ГАЛУЗІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРОЄКТІВ “VINUS.INFO” ТА “СХЕМИ”)

3.1. Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань у діяльності галузевих проєктів “VINUS.INFO” ТА “Схеми”

3.2. Сприйнятливість українцями журналістських розслідувань: аналіз результатів емпіричного дослідження

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання роботи

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	Вибір теми	до 10.12.2022	02.12.2022
2	Опрацювання літературних джерел, складання плану випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	до 01.01.2023	01.01.2023
3	Узгодження плану випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	до 01.02.2023	27.01.2023
4	Підготовка першого розділу	до 01.04.2023	25.13.2023

	випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи		
5	Підготовка другого розділу випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	до 01.06.2023	03.06.2023
6	Підготовка третього розділу випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	до 01.10.2023	23.09.2023
7	Підготовка вступу, висновків та подання завершеної випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи керівнику	до 01.11.2023	01.11.2023
8	Доопрацювання випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи із урахуванням зауважень керівника	до 01.12.2023	01.12.2023
9	Подання закінченої випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи, перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника	до 15.12.2023	13.12.2023
10	Передзахист випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	20.12.2023	15.12.2023

8. Дата видачі завдання «10» грудня 2022 року

9. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

(підпис)

Трегуб А.М.
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

Зикун Н.І.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримала здобувачка вищої освіти

(підпис)

Іванина В.С.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань в галузі економіки (на матеріалах проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”)

(назва випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи)

Метою випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку економічної журналістики у контексті реалізації антикорупційних журналістських розслідувань на матеріалах галузевих проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: визначити роль журналістики як ключа до перемоги України у війні з корупцією; охарактеризувати журналістських розслідувань в структурі інформаційного простору України в умовах війни; осмислити етичні аспекти роботи з інформаторами під час проведення антикорупційних журналістських розслідувань; дослідити зміну тематики журналістських розслідувань в українському медійному просторі після 24 лютого 2022 р. на прикладі діяльності галузевих проєктів “BIHUS.INFO” ТА “Схеми”; провести дослідження сприйнятливості українцями журналістських розслідувань в структурі соціальнокомунікаційної діяльності журналістів в демократичному суспільстві.

Предметом дослідження є антикорупційний потенціал та соціальне конструювання прозорості українського фінансового сектору засобами журналістських розслідувань в галузі економіки.

Об’єктом дослідження є журналістські розслідування в галузі економіки.

Емпіричну базу дослідження становлять підсумки реалізованого автором соціологічного дослідження (методом заочного індивідуального анкетування) респондентів щодо сприйнятливості українцями журналістських розслідувань на економічну тематику в структурі соціальнокомунікаційної діяльності (термін проведення: 04.12.2023–10.12.2023; n = 65); контент аналіз 180 журналістських розслідувань проведених журналістськими колективами проєктів “BIHUS.INFO” ТА “Схеми” щодо тематичної поліфонії дослідницького пошуку та її зміни після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.

За результатами дослідження сформульовані висновки реалізованої наукової розвідки, на матеріалах проєктів “Bihus.Info” та “Схеми” емпірично осмислено реалізацію антикорупційної функції журналістських розслідувань.

Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота містить 55 сторінок, список використаних джерел з 62 найменування, 2 додатки.

Ключові слова: антикорупційна журналістика, “Bihus.Info”, боротьба з корупцією, економічна журналістика, журналістське розслідування, інформаційний простір, медіасупровід відбудови України, повоєнна відбудова, “Схеми”.

Рік виконання випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи 2022–2023.

Рік захисту роботи – 2024.

ANNOTATION

Implementation of the anti-corruption function of journalistic investigations in the field of economics (based on the materials of the “Bihus.Info” and “Scheme” projects)

(name of final qualification (diploma) work)

The purpose of the final qualification (diploma) thesis is to substantiate the strategic directions of the development of economic journalism in the context of the implementation of anti-corruption journalistic investigations based on the materials of the branch projects “Bihus.Info” and “Scheme”.

To achieve the goal, the following tasks have been defined: to determine the role of journalism as the key to Ukraine's victory in the war against corruption; to characterize journalistic investigations in the structure of the information space of Ukraine in the conditions of war; to understand the ethical aspects of working with informants during anti-corruption journalistic investigations; to investigate the change in the topic of journalistic investigations in the Ukrainian media space after February 24, 2022, using the example of the activities of the branch projects “BIHUS.INFO” and “Schemy”; to conduct a study of Ukrainians' receptivity to journalistic investigations in the structure of social communication activities of journalists in a democratic society.

The subject of the study is the anti-corruption potential and social construction of the transparency of the Ukrainian financial sector by means of journalistic investigations in the field of economics.

The object of the research is journalistic investigations in the field of economics.

The empirical basis of the research is the results of the sociological research carried out by the author (the method of absentee individual questionnaires) of the respondents regarding the receptivity of Ukrainians to journalistic investigations on economic topics in the structure of social communication activities (date: 04.12.2023–10.12.2023; n = 65); content analysis of 180 journalistic investigations conducted by the journalistic teams of the "BIHUS.INFO" AND "Scheme" projects regarding the thematic polyphony of research search and its changes after the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine.

Based on the results of the research, the conclusions of the implemented scientific intelligence were formulated, the implementation of the anti-corruption function of journalistic investigations was empirically understood based on the materials of the "Bihus.Info" and "Scheme" projects.

Graduation qualification (diploma) work contains 55 pages, a list of used sources with 62 names, 2 appendices.

Keywords: anti-corruption journalism, "Bihus.Info", fight against corruption, economic journalism, journalistic investigation, information space, media coverage of the reconstruction of Ukraine, post-war reconstruction, “Schemes”.

The year of completion of the final qualification (diploma) work is 2022–2023.

The year of job protection is 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБГРУНТУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ.....	14
1.1. Огляд наукових досліджень та методологічна база дослідження	14
1.2. Осмислення журналістики як ключа до перемоги України у війні з корупцією.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ..	28
2.1. Місце журналістських розслідувань в структурі інформаційного простору України в умовах війни	28
2.2. Етичні аспекти роботи з інформаторами під час проведення антикорупційних журналістських розслідувань	35
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У ГАЛУЗІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРОЄКТІВ “VINUS.INFO” ТА “СХЕМИ”)	46
3.1. Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань у діяльності галузевих проєктів “VINUS.INFO” ТА “Схеми”	46
3.2. Сприйнятливість українцями журналістських розслідувань: аналіз результатів емпіричного дослідження	54
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження осмислення антикорупційного ефекту успішних журналістських розслідувань в галузі економіки обумовлена безпрецедентною загрозою, яку становить для економічному розвитку України корупція на всіх щаблях владної та економічної вертикалі, сприяючи нерівності, підриваючи суспільну довіру та перешкоджаючи сталому прогресу. У складному ландшафті економічної діяльності журналістське розслідування стає потужним інструментом для розкриття корупційних дій, викриття правопорушень і притягнення до відповідальності причетних. Проекти “Bihus.Info” та “Схеми” були в авангарді, демонструючи трансформаційний вплив журналістських розслідувань на корупцію в економічній сфері.

Завдяки цим проектам економічна журналістика продемонструвала свою здатність розкривати заплутані мережі корупції, що виходять за межі географічних та інституційних кордонів. Розбираючись у фінансових порушеннях, розкраданні та змові, журналісти презентували важливу інформацію, яка інакше могла б залишитися прихованою. Викриття не тільки служать стримуючим фактором, але й дають громадянам можливість вимагати прозорості та підзвітності від своїх урядів та установ. Журналістські розслідування виступають каталізатором змін, спонукають до реформ і впливають на суспільний дискурс. Розуміння методологій і проблем, з якими стикаються ці проекти, може дати цінну інформацію для журналістів, медіа-організацій і політиків для підвищення ефективності антикорупційних зусиль.

Крім того, оскільки економічні системи стають все більш взаємопов'язаними в усьому світі, дослідження розглядає необхідність спільного підходу до боротьби з корупцією, адже міжнародна співпраця та обмін інформацією можуть посилити вплив економічної журналістики, сприяючи колективній відданості прозорості та етичним практикам. Дослідження є своєчасним і актуальним, оскільки воно орієнтується в еволюцію економічної журналістики, проливаючи світло на її роль

як потужної сили проти корупції. Базуючись на вивченні діяльності проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”, дослідження має на меті зробити внесок у стратегічний розвиток економічної журналістики, надаючи їй можливість відігравати ключову роль у сприянні чесності, підзвітності та сталому економічному зростанню.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Розслідувальну журналістику та її роль для посилення демократії в країні осмислив О. Ярошук [22]. Аналітики Альянсу за забезпечення демократії Д. Рудольф, Н. Айзен та К. Бертрон і Кемерон в аналітичній статті “Український антикорупційний фронт. Як допомогти українцям виграти війну та мир, стоячи спиною проти олігархії” констатують, що нині наша держава “бореться за життя проти російського вторгнення, а українці разом з тим продовжують вести свою тривалу внутрішню боротьбу з олігархією та корупцією” [50]. Етику професійної комунікації під час проведення розслідування публічної інформації виклав М. Йосерізал Сарагіх [61]. Науковий контекст осмислення потенціалу розслідувальної журналістики в контексті робіт О. Бондаренко, С. Уткіної, М. Колеснікової із Сумського державного університету у контексті ролі ЗМК у запобіганні корупції. У дослідженні наголошено, що “наявність ефективної медіасистеми є основою реалізації принципу публічності в діяльності державного управління та забезпечення ефективного прозорого нагляду за його діяльністю” [24, с. 70–93]. Медіа як складову боротьби з корупційними злочинами під час війни в Україні осмислили Ю. Головкін, С. Семенишин, О. Таволжанський [30], а дослідники ефективності національної антикорупційної політики України О. Котуков, Т. Котукова, К. Козлов моніторинг та контроль громадянського суспільства та журналістського середовища на ряду з узгодженою державною антикорупційною стратегією, новоствореною структурою антикорупційних органів; доброчесною державною службою, впроваджуваною електронною системою публічних закупівель та управління майном, регулярною публічною звітністю визначають найефективнішими антикорупційними заходами для нашої держави [39, с. 304–313]. В контексті зарубіжних країн журналістські розслідування осмислювали Дж. Джалаладін, Г. Расул Мурада, Х. Мудхафар Алі (Курдистані) [34, 1–26],

А. Ісмаїл, М. Хайрі Ахмад та Ч. Су Мустаффа (Малайзія) [33, с. 50–79], Д Попелець (Вишеградський регіон) [46], Н. Сесус Сільва, М. Хосе Пальса Мампрея Дос-Сантос, Н. Батіста та Ф. Мата (Португалія) [35, с. 171–179].

Метою випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку економічної журналістики у контексті реалізації антикорупційних журналістських розслідувань на матеріалах галузевих проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”.

Для досягнення поставленої мети поставлено наступні *завдання*:

- визначити роль журналістики як ключа до перемоги України у війні з корупцією;
- охарактеризувати журналістських розслідувань в структурі інформаційного простору України в умовах війни;
- осмислити етичні аспекти роботи з інформаторами під час проведення антикорупційних журналістських розслідувань;
- дослідити зміну тематики журналістських розслідувань в українському медійному просторі після 24 лютого 2022 р. на прикладі діяльності галузевих проєктів “BIHUS.INFO” ТА “Схеми”;
- провести дослідження сприйнятливості українцями журналістських розслідувань в структурі соціальнокомунікаційної діяльності журналістів в демократичному суспільстві.

Об’єкт дослідження – журналістські розслідування в галузі економіки.

Предмет дослідження – антикорупційний потенціал та соціальне конструювання прозорості українського фінансового сектору засобами журналістських розслідувань в галузі економіки.

Емпіричну базу дослідження становлять підсумки реалізованого автором соціологічного дослідження (методом заочного індивідуального анкетування) респондентів щодо сприйнятливості українцями журналістських розслідувань на економічну тематику в структурі соціальнокомунікаційної діяльності (термін проведення: 04.12.2023–10.12.2023; n = 65); контент аналіз 180 журналістських розслідувань проведених журналістськими колективами проєктів “BIHUS.INFO”

ТА “Схеми” щодо тематичної поліфонії дослідницького пошуку та її зміни після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Методологічний апарат дослідження обумовлений використанням методологічного апарату у комплексі методів аналізу, синтезу, узагальнення – для опрацювання теоретичної та емпіричної основи дослідження; контент-аналізу із елементами статистичного методу – для осмислення змісту, форми і структури журналістських розслідувань на досліджуваних платформах “Bihus.Info” та “Схеми”, описово-аналітичний метод з елементами функційного аналізу для розгляду потенційних характеристик впливу та значення для поступу демократичних ініціатив у суспільстві, метод опитування для визначення рівня довіри до журналістських розслідувань та очікуваного поступу в прозорості його демократії та сталого розвитку.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розширенні наукового дискурсу підсумками власного емпіричного дослідження.

Особистий внесок здобувача полягає у підготовці трьох розділів дослідження, у тому числі контент аналізу та соціологічного опитування методом анкетування.

Апробація результатів роботи: основні результати дослідження були презентовані під час виступів на міжнародних науково-практичних конференціях, що підтверджено у додатках А–Б.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБГРУНТУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ

1.1. Огляд наукових досліджень та методологічна база дослідження

Теоретичне осмислення реалізації антикорупційної функції журналістських розслідувань у галузі економіки лежить в площині українських та зарубіжних досліджень, що викладені практикуючими журналістами та науковцями. Їхні роботи є цінними для дослідження з огляду на системно-узагальнюючий потенціал та комплексного усвідомлення перспектив розробки теми. Окремим аспектом вивчення теми є дослідження поступу України в контексті антикорупційної боротьби та оцінка цих процесів міжнародними партнерами та донорами.

Розслідувальну журналістику та її роль для посилення демократії в країні осмислив О. Ярошук. Журналіст та аспірант Могиллянської школи журналістики при НаУКМА наголошує на потребі забезпечення прозорого та відкритого доступу до цінної та суспільно значущої інформації, зокрема і тієї, що надається викривачами; крім того журналісти повинні відчувати захист від переслідування та тиску, а відповідні спроби повинні терміново отримувати осуд та несприйнятливості від суспільства, громадського сектору та органів влади [22].

Аналітики Альянсу за забезпечення демократії Д. Рудольф, Н. Айзен та К. Бертрон і Кемерон в аналітичній статті “Український антикорупційний фронт. Як допомогти українцям виграти війну та мир, стоячи спиною проти олігархії” констатують, що нині наша держава “бореться за життя проти російського вторгнення, а українці разом з тим продовжують вести свою тривалу внутрішню боротьбу з олігархією та корупцією” [50]. Серед рекомендацій до покращення ситуації в контексті прозорості та відповідності запитам зарубіжних інвесторів –

“інвестиції в українську журналістику-розслідування, антикорупційні програми та незалежні телевізійні новини та поглиблення співпраці з українськими антикорупційними агентствами та надання Україні доступу до більшої кількості антикорупційних програм Європейського союзу”[50].

Європейська комісія у своєму щорічному звіті за впровадження демократичних реформ в Україні за 2023 рік констатує, що “ Україна продовжує боротьбу з корупцією. Протягом звітного періоду було досягнуто певного прогресу, зокрема у створенні та консолідації комплексної антикорупційної інституційної бази та поступовому накопиченні результатів у розслідуванні, судовому переслідуванні та винесенні судових рішень у справах про корупцію на високому рівні. Україна активізувала реформи у цій сфері після отримання статусу кандидата в ЄС. Були здійснені нові законодавчі, стратегічні та інституційні вдосконалення, включно з ухваленням національної антикорупційної стратегії, що супроводжується комплексною державною програмою її реалізації” [37].

Європейська громадська ініціатива “Aperio Intelligence”, яка спеціалізується на підготовці аналітичних звітів для владних органів у Центральній та Східній Європі постійно моніторить ситуацію навколо антикорупційних реформ в Україні, включаючи роль громадянського суспільства, аналіз нового законодавства, великих розслідувань та важливих реформ. У контексті антикорупційної боротьби в Україні у 2023 р. дослідники констатували, що “громадянське суспільство було головною рушійною силою демократичних змін в Україні, включно з зусиллями по боротьбі з корупцією. Проекти громадянського суспільства та незалежні журналісти відіграли важливу роль у створенні більшої прозорості та викритті корупційних практик. З початку війни українське громадянське суспільство та журналісти неохоче критикували уряд, щоб не підірвати його військові зусилля. Однак низка скандалів, пов’язаних із оборонними закупівлями та розкішним способом життя чиновників під час війни на початку 2023 р. знову привернули увагу до цього питання” [58]. Війна змінила антикорупційний ландшафт в Україні, оскільки багато журналістів-розслідувачів

та активістів громадянського суспільства або приєдналися до фронту, почали розслідувати військові злочини росії, або покинули країну, зменшуючи кількість тих, хто зосереджується на корупції. Крім того, дедалі більше громадських активістів є серед тисяч українців, які загинули в боях після повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 р. “До повномасштабного вторгнення, в період 2014–2022 рр., на території України були вбиті семеро журналістів. З початку російсько-української війни, в період 2014–2023 рр., загинули 75 медійників” [2]. Про таке свідчать дані Моніторингу російських злочинів проти журналістів і медіа Інституту масової інформації [14].

На тлі всіх загроз та викликів антикорупційну політику у відбулові України проаналізували Т. Беккер, Т. Милованов та Н. Шаповал [23]. Роль ЗМК та журналістського розслідування у протидії корупції викладено в доповіді Організації економічного співробітництва та розвитку [53]. В серії статей про етичні проблеми з якими стикаються журналісти-розслідувачі у своїй діяльності матеріал про українські реалії розробила Мережа етичної журналістики (EJN) за підтримки Фонду Евенса [25]. Вагома частина професійного інтересу журналістів, які працюють над проектами розслідувань займає воєнна тематика. Серія матеріалів Глобального консорціуму журналістів-розслідувачів присвячено аспектам роботи, тематичному комплексу та інструментарю, який здатен допомогти медійникам в отриманні достовірних та обґрунтованих результатів власної роботи. Серед матеріалів відповідної серії оглядова характеристика роботи журналістів із розслідування війни за рік її повномасштабного ведення [59]. Етику професійної комунікації під час проведення розслідування публічної інформації виклав М. Йосерізал Сарагіх [61].

Науковий контекст осмислення потенціалу розслідувальної журналістики в контексті робіт О. Бондаренко, С. Уткіної, М. Колеснікової із Сумського державного університету у контексті ролі ЗМК у запобіганні корупції. У дослідженні наголошено, що “наявність ефективної медіасистеми є основою реалізації принципу публічності в діяльності державного управління та забезпечення ефективного прозорого нагляду за його діяльністю” [24, с. 70–93].

Медіа як складову боротьби з корупційними злочинами під час війни в Україні осмислили Ю. Головкін, С. Семенишин, О. Таволжанський [60], а дослідники ефективності національної антикорупційної політики України О. Котуков, Т. Котукова, К. Козлов моніторинг та контроль громадянського суспільства та журналістського середовища на ряду з узгодженою державною антикорупційною стратегією, новоствореною структурою антикорупційних органів; доброчесною державною службою, впроваджуваною електронною системою публічних закупівель та управління майном, регулярною публічною звітністю визначають найефективнішими антикорупційними заходами для нашої держави [39, с. 304–313].

Різновиди, тематика та тенденції функціонування проектів розслідувань у сучасних телевізійних ЗМК на прикладі провідних українських телеканалів, таких як “1+1”, “ICTV”, “5 канал”, “Новий канал”, “UA: Перший” дослідила О. Гарматій. Дослідницею встановлено, що на четвертому році війни з росією тематичними пріоритетами матеріалів розслідувань є: боротьба з корупцією та соціально-історична тематика. Автор робить висновок, “що ефективність опосередкованого впливу проектів журналістських розслідувань вища, ніж їх прямого впливу. Важливими тенденціями журналістських розслідувань є орієнтація ЗМК на прямий діалог з аудиторією для виявлення та дослідження суспільно важливих проблем та появу груп медіарозслідувань у громадському секторі. Виходячи з таких характеристик українських розслідувальних проектів, посилюється прагнення ЗМІ бути засобом інформування та засобом впливу” [29, с. 137–146].

У контексті важливих для розуміння міжнародного контексту розвитку журналістського процесу в галузі розслідувань цікавою є праця Дж. Джалаладін, Г. Расул Мурада, Х. Мудхафар Алі присвячена аналітичному осмисленню роді журналістських розслідувань у боротьбі з корупцією у Курдистані [34, с. 1–26]. Із змісту дослідження дізнаємося, що в першу чергу журналісти тієї країни працювали над розкриттям фінансово-економічної корупції (у 54% випадках), але не працювали над справами політичної корупції. Хоча їх основною метою була

боротьба з корупцією (33,7%), а у викритті корупції існують відмінності в географічних кордонах, тому провінція Сулеймані виконала найбільше роботи (37,8%) порівняно з провінцією Ербіль (13%) [34, с. 1–26]. В аспекті боротьби між зовнішніми та внутрішніми загрозами журналістські розслідування в Малазії осмислили місцеві дослідники А. Ісмаїл, М. Хайрі Ахмад та Ч. Су Мустаффа [33, с. 50–79].

Охарактеризувала інформаційну та контролюючу функцію, яку ще називають “функцією сторожового пса” на основі сконструйованої концепції транскордонної журналістики-розслідування Д Попелець. На її дослідницьку думку співпраця журналістів-розслідувачів у рамках проекту VSquare у Вишеградському регіоні була проаналізована з точки зору: специфіки суб’єктів, залучених до проекту, тематики журналістських розслідувань, методології роботи, результатів розслідувань та їх впливу на громадськість [46]. В аспекті португальського журналістикознавства краутфандингові проекти із журналістських розслідувань виклали Н. Сесус Сільва, М. Хосе Пальса Мампрея Дос-Сантос, Н. Батіста та Ф. Мата [35, с. 171–179]. Особливого значення в контексті осмислення глобальних цифрових журналістських розслідувань має праця Г. Де Бурга. В ній автором констатовано, що “у новому світі журналістських розслідувань технології та глобалізація об’єднали та зарядили енергією журналістів, інформаторів та суспільство, що мало далекосяжні наслідки для політики та бізнесу в усьому світі. Краудсорсинг, великі дані, глобалізація інформації та зміни у власності та фінансуванні ЗМК посилили вплив журналістів-розслідувачів. Це можна побачити в журналістських розслідуваннях з усього світу, від викриття корупції в ЄС до руйнування навколишнього середовища Малайзії та розслідувань у Китаї, Польщі та Туреччині. Від Латинської Америки до Нігерії, від Індії до арабського світу, журналісти-розслідувачі інтенсифікують еволюцію своїх країн шляхом викриття корупційних схем [26]. Процеси гібридизації, інновацій та підприємництва на місцевому, національному та глобальному рівнях спрямовані на продуктивну та цілеспрямовану співпрацю між журналістами, активістами,

технологами, редакційними розробниками, громадянами, координаторами громад осмислені М. Терезію Конов-Лунд, М. Парк, С. Бебаві [57].

Попри плідне підґрунтя для проведення дослідження та увагу на всіх рівнях то перспектив та потенціалу розслідувальної журналістики не лише в професійному медіа контексті, але на шляху забезпечення сталості економіки, розвитку фінансового сектору, залучення інвесторів та фінансових донорів як ззовні так і в середині країни повноцінного дослідження із осмислення реалізації антикорупційної функції журналістських розслідувань в галузі економіки це потребує дослідницької уваги. Тому саме пропоноване дослідження є спробою комплексного теоретико-емпіричного наукового погляду на предметну галузь.

Проведення дослідження обумовлене використанням методологічного апарату у комплексі методів аналізу, синтезу, узагальнення – для опрацювання теоретичної та емпіричної основи дослідження; контент-аналізу із елементами статистичного методу – для осмислення змісту, форми і структури журналістських розслідувань на досліджуваних платформах “Bihus.Info” та “Схеми”, описово-аналітичний метод з елементами функційного аналізу для розгляду потенційних характерів впливу та значення для поступу демократичних ініціатив у суспільстві, метод опитування для визначення рівня довіри до журналістських розслідувань та очікуваного поступу в прозорості його демократії та сталого розвитку.

Таким чином використання оптимального методологічного апарату дозволило реалізувати та системно викласти результати комплексного дослідження на теоретичному, аналітичному та емпіричному рівнях унаочнити результати розвідки підсумками авторського опитування та розширити його відповідями на відкриті запитання респондентів та зробити висновки щодо перспектив та векторів поступу антикорупційних журналістських розслідувань, їхнього впливу на зміну гострих соціальних, політичних питань та підвищенню рівня суспільної відповідальності за життя в суспільстві.

1.2. Осмислення журналістики як ключа до перемоги України у війні з

корупцією

Боротьба за демократію та свободу в Україні ведеться на два фронти: один проти смертоносної зброї російських загарбників, а інший проти внутрішнього ворога – хабарництва та корупції. На обох полях битв Україна веде війну з могутніми силами, політичним апогеєм у 2023 р. стало заарештування В. Князева, голову Верховного суду країни. Причина – розслідування про хабарництво в розмірі 2,7 мільйона доларів США, найбільшого в історії України. Невдовзі після його затримання вотум недовіри Верховного суду відкрив шлях для офіційної відставки В. Князева. Ця надзвичайна подія підкреслює не лише рішучість влади в Києві боротися з хабарництвом на всіх рівнях (що є необхідною умовою для членства в Європейському Союзі), але й те, що корупція є фактом життя в українському суспільстві [4].

Майже чверть українців дали хабар під час користування державними послугами у 2022 р., і згідно з індексом сприйняття корупції Transparency International, провідним світовим барометром хабарництва та корупції, у 2022 р. Україна посіла 116 місце зі 180 країн, лише трохи краще, ніж Росія, але значно нижче середнього світового показника. “Набрані Україною 33 бали у 2022 р. – це найвищий показник нашої країни з часу запуску оновленої методології CPI. Таким чином за останні 10 років показник України зріс на 8 балів. Попри російське вторгнення, наша країна показала, що її прогрес в боротьбі з корупцією – це сталий процес, який продовжується навіть у найскладніший період існування держави” [6]. Культура внутрішньої таємниці, слабкі інституції та слабкі правоохоронні органи сприяють процвітанню корупції, а викриття зловживань у центрах влади може бути небезпечним і важким завданням, але це не робота, яку слід залишати лише державним групам, але й профільним журналістам розслідувачам, які відіграють в процесі викриття корупції важливе вирішальну роль.

Дилема, з якою стикаються деякі українські журналісти, полягає в тому, як повідомити про корупцію, не завдавши шкоди репутації країни та не поставивши під загрозу міжнародну підтримку. До прикладу журналіст та засновник проєкту “Наші гроші” Ю. Ніколов, оприлюднив докази того, що контракти на закупівлю армії продовольства були роздуті в січні цього року, але, усвідомлюючи, що не може завдати шкоди військовим зусиллям, він докладав усіх зусиль, щоб не публікувати їх. Проте він змінив свою думку, коли звернувся до представників оборонних відомств із висновками та виявив, що їхня відповідь “була не такою, якою вона повинна бути”. Він відчув, що ця справа не буде розглядатися офіційно, і тоді вирішив, що він повинен опублікувати історію. Ю. Ніколов розповів “The Guardian”, що він та інші журналісти-розслідувачі призупинили свою діяльність на початку війни і поступово відновили роботу восени. “Я скажу, що під час вторгнення я відмовився від багатьох історій”, – сказав він [38].

Але його історія, опублікована на сайті новин “ZN,UA”, стала переломною точкою, як і новина того ж дня про арешт заступника міністра інфраструктури за викачування коштів допомоги, призначених на купівлю генераторів. Джерела в адміністрації президента повідомили, що президент В. Зеленський був розлючений, і інцидент призвів до звільнення 15 високопоставлених урядовців і регіональних чиновників, у тому числі двох високопоставлених чиновників оборони [44].

Журналістка В. Мелкозерова, яка цього року писала в “Politico” про цей інцидент, сказала: “Публікація репортажу, який шокує вашу країну, змусить ваш уряд розпочати розслідування та реформувати військові закупівлі, і спричинить відставку високопосадовців, зазвичай викликає заздрість інших журналістів. Але я цілком розумію бажання стриматися, коли ваша країна перебуває у стані війни” [40]. Журналіст повинен триматися трохи осторонь від ситуації, яку він чи вона висвітлює. Це допомагає йому залишатися неупередженим і дотримуватись фактів, а не емоцій. Проте, якщо залишатися неупередженим неможливо, оскільки вам доведеться висвітлювати вторгнення у власну країну, то природно, ви повинні продовжувати притягувати свій уряд до відповідальності, хоч варто

усвідомлювати, що ворог є десь там і прагне використати будь-яку можливість, щоб підірвати віру в керівництво та підірвати національну безпеку [36]. Саме з цим щодня доводиться стикатися українським журналістам. У перші шість місяців вторгнення українські журналісти та спостерігачі призупинили публічну критику українського уряду та зосередилися на документуванні російських військових злочинів, однак це дало зворотний ефект. Журналіст програми “Схеми” української редакції “Радіо Свобода” М. Ткач написав у колонці для “Української правди”, що ця пауза призвела до швидкої втрати відповідальності багатьох українських посадовців” [40].

Його розслідування про виїзд українських чиновників з країни під час війни на розкішний відпочинок до Європи призвели до того, що президент В. Зеленський заборонив чиновникам виїжджати за кордон під час війни з питань, не пов’язаних з роботою. Це також стало приводом для звільнення заступника генпрокурора. Українська влада майже миттєво була змушена відреагувати на корупцію та провести масштабні перестановки. Чи сталося б це, якби українські журналісти вирішили відсидіти свої висновки до перемоги сказати складно [40].

Президент В. Зеленський дійшов до того, що заборонив чиновникам виїжджати за кордон під час війни через проблеми, не пов’язані з роботою. Звичайно боляче, коли доводиться писати про невдачі урядовців, коли переважаючі ворожі сили намагаються стерти вашу націю з планети, використовуючи кожную нагоду, щоб похитнути віру ваших міжнародних партнерів, але така робота журналіста і ціна правди. Є в цій справі і місце для оптимізму, адже в Україні все змінюється. Уряд змушений був дуже швидко відреагувати під сильним тиском громадянського суспільства та незалежної преси. Одразу з’явилися меми та дописи в соціальних мережах, які висміювали обіцянку уряду закуповувати яйця за надзвичайно завищеними цінами. Зрештою, заступник міністра інфраструктури був звільнений, а заступник міністра оборони подав у відставку [40]. Ця швидка відповідь була оцінена Європейською комісією та показала, наскільки ми насправді далекі від росії, де влада переслідує не чиновників, звинувачених у корупції, а журналістів, які повідомляють про це [36].

Як сказав журналіст програми “Схеми” української редакції “Радіо Свобода” М. Ткач Ткач, багато хто вважає, що війна з внутрішнім ворогом почнеться одразу після перемоги над зовнішнім. Однак ми не можемо чекати так довго. Важливо розуміти, що чим швидше ми виграємо битву з внутрішнім ворогом – високопоставленою корупцією, – тим швидше ми виграємо війну проти росії. “Знищити корупцію – це отримати додаткові кошти на обороноздатність країни. А це означає більше врятованих життів військових і цивільних”, – сказав Ткач [40].

Отже, виклики, з якими стикаються українські журналісти, полягають не лише у боротьбі та перемозі у військовій боротьбі, а й у створенні простору для відповідальної журналістики, яка заохочуватиме незалежний контроль політичної влади та притягуватиме до відповідальності тих, хто відповідає за гроші країни. Це стає особливо важливим зараз, коли на підтримку невідкладних проектів реконструкції раптово спрямовуються величезні суми грошей. За минулорічним підрахунком вашингтонського Інституту Брукінгса, повна вартість відновлення України після війни коштуватиме до 750 мільярдів доларів. Якщо боротьбі з корупцією не буде надано пріоритету та не буде запроваджено, може виникнути “широка корупція та, у свою чергу, марно витрачені гроші, безправні громадяни та благодатний ґрунт для продовження конфлікту” [42].

Уроки попередніх конфліктів – наприклад, на Балканах, в Афганістані та Іраку – ілюструють, як відновлення після руйнівної війни потребує не лише достатнього фінансування для реконструкції, а й систем, які боротимуться з корупцією у тому, як витрачаються та обліковуються гроші. І це не лише у воєнний час. Ризики корупції є високими, коли інвестиції великі та швидко розподіляються, і жодна нація не застрахована. Під час пандемії Covid-19, наприклад, ЗМК показали, як величезні суми державних грошей були витрачені лише в Сполучених Штатах і Великобританії, наприклад, через відсутність офіційної прозорості та контролю над тим, як витрачалися гроші.

Зважаючи на це, Brookings пропонує використати невелику частку фінансування реконструкції для підтримки журналістів, які можуть пом’якшити

корупцію, повідомляючи про фінансування, закупівлі, виконання проектів та інші аспекти масштабної програми міжнародної підтримки, яка зараз розробляється для України [45]. Вони пропонують виділити відсоток від загального бюджету реконструкції на підтримку журналістських розслідувань та антикорупційних зусиль. Вони припускають, що три відсотки загальних коштів на реконструкцію можуть бути спрямовані на боротьбу з корупцією та розширення незалежної журналістики-розслідування в Україні. Це можуть бути марно витрачені гроші, враховуючи, що згідно з відповідними прецедентами реконструкції, вартість корупції може досягати 30 відсотків від загальних інвестицій [45].

Журналісти стикаються з постійною дилемою між тим, щоб притягнути уряд до відповідальності, і не хочуть, щоб ворог підривав нас, використовуючи погані новини. Коли в Україні вибухнув великий корупційний скандал, журналісти зіткнулися зі складною дилемою між професійним обов'язком і патріотизмом. Серйозність випадків, які виривалися у публічну сферу, не викликала сумнівів. Вони врізалися в суть військової економіки. В одному випадку слідчі перевіряли, чи отримав заступник міністра інфраструктури вигоду від угоди з постачання електрогенераторів за завищеною ціною, тоді як Міністерство оборони перевірялося через завищений контракт на постачання продуктів харчування та послуг громадського харчування для військ [49]. Величезні історії, але в знак того, що часи життя чи смерті в Україні, навіть журналіст Ю. Ніколов, який отримав інформацію про роздутий військовий контракт, визнав, що зробив усе можливе, щоб не опублікувати своє розслідування. Він передав свої висновки державним службовцям, сподіваючись, що вони зможуть вирішити проблему, перш ніж, нарешті, відчув потребу опублікувати їх [36].

Журналіст покликаний триматися трохи осторонь від ситуації, яку він чи вона висвітлює. Це допомагає залишатися неупередженим і дотримуватись фактів, а не емоцій. Але що, якщо залишатися неупередженим неможливо, оскільки доведеться висвітлювати вторгнення у власну країну, то природно, треба продовжувати притягувати свій уряд до відповідальності, попри те, що таке можу

зіграти на руку ворогу, який зробить все щоб “підігріти” ситуацію, підірвати віру в керівництво та підірвати національну безпеку.

Для журналістів викриття корупції означає тісну співпрацю з групами громадянського суспільства та державними антикорупційними слідчими та аудиторськими органами. У найкращі часи це можуть бути непрості відносини, а в розпал війни вони ще більш важкі. Керівникам України не варто боятися дослідницького інстинкту хороших журналістів. Етичні та професійні репортери є важливими друзями, які можуть зробити внесок у антикорупційну екосистему, яка сприятиме належному врядуванню під час нинішньої війни в Україні та зміцнить демократичний статус країни під час наступної реконструкції. Люди, яким не байдужа Україна, хочуть, щоб кожна копійка на реконструкцію була витрачена якомога ефективніше, тому уряд, судова система та державні установи повинні взяти на себе ініціативу, демонтуючи структури, які сприяють корупції, запроваджуючи нові правила, створюючи більшу прозорість і вживаючи заходів, навіть проти найбагатших та наймогутніших, коли вони порушують правила.

Політичні лідери та політики також повинні визнати, що якісна журналістика є ключовим союзником у боротьбі з корупцією. З цієї причини міжнародні агенції підтримки ЗМК та групи розвитку журналістики повинні зробити підтримку журналістських розслідувань у країні головним пріоритетом. Вони можуть надати підтримку медіа-освіті та навчанню журналістів у сфері судово-бухгалтерської експертизи, принципів і правил закупівель, а також навичок, необхідних для використання найсучасніших технологій для аналізу фінансових даних або перегляду темної мережі. Крім того, засоби масової інформації слід заохочувати до співпраці з громадянським суспільством і місцевими громадами для моніторингу відбудови, особливо в районах, які найбільше постраждали від війни. При тому варто розуміти, що не вся світова корупція зконцентована в Україні і наша держава не може відповідати чи впливати на корупцію транснаціонального рівня. Будь-яка життєздатна антикорупційна стратегія також має забезпечувати транскордонне співробітництво та спільні розслідування за підтримки регіональних та міжнародних ЗМК [45].

Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань у сфері економіки, на прикладі проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”, підкреслює ключову роль якісної журналістики у боротьбі з корупцією. Слова “політичні лідери та політики також повинні визнати, що якісна журналістика є ключовим союзником у боротьбі з корупцією” звучать як потужне нагадування про симбіотичний зв'язок між журналістськими розслідуваннями та ширшими зусиллями по боротьбі з корупцією. Коли ми заглиблюємося в наслідки цього твердження, стає очевидним, що сприяння сприятливому середовищу для журналістських розслідувань має важливе значення для побудови прозорості, підзвітності та, зрештою, стійкого суспільства.

Визнання журналістики ключовим союзником передбачає спільну відповідальність між різними зацікавленими сторонами, включаючи міжнародні агентства, що підтримують групи розвитку журналістики. Наголос має бути на пріоритетній підтримці журналістських розслідувань у країні. Ця підтримка виходить за межі фінансової допомоги та включає освітні ініціативи, які озброюють журналістів необхідними інструментами та знаннями. Бухгалтерська експертиза, принципи закупівель і майстерність у використанні передових технологій для аналізу фінансових даних або навігації в хитросплетіннях темної мережі стають критичними навичками. Інвестуючи в медіа-освіту та навчання, зацікавлені сторони сприяють розширенню можливостей журналістів, збільшуючи їхню здатність викривати корупцію та ефективно викривати економічні зловживання.

Співпраця між ЗМК та громадянським суспільством, а також місцевими громадами має вирішальне значення для моніторингу зусиль з відновлення, особливо в регіонах, які найбільше постраждали від конфліктів або війни. Цей спільний підхід гарантує, що засоби масової інформації слугуватимуть сторожовим псом не лише для економічної корупції, але й для ефективного та прозорого використання ресурсів у постконфліктних ситуаціях. Синергія між журналістами та місцевими громадами створює мережу підзвітності, сприяючи створенню середовища, в якому корупції стає все важче процвітати.

Проте необхідно визнати обмеженість виключно національного підходу до боротьби з корупцією. Твердження про те, що не вся світова корупція зосереджена в Україні, підкреслює транснаціональний характер корупційних викликів. Визнаючи цю реальність, будь-яка комплексна антикорупційна стратегія має поширюватися за межі національних кордонів. Транскордонне співробітництво та спільні розслідування, яким сприяють регіональні та міжнародні Спільні комітети з розслідування та моніторингу (СМК), є життєво важливими компонентами ефективної стратегії. Ці спільні зусилля використовують колективну силу націй і зміцнюють ідею про те, що корупція є глобальною проблемою, яка вимагає єдиної відповіді.

По суті, антикорупційна функція журналістських розслідувань в економічній сфері, про що свідчить діяльність аналізованих проєктів “Bihus.Info” та “Схеми” є каталізатором змін. Апеляція до міжнародних агенцій і груп розвитку журналістики надавати пріоритет підтримці журналістських розслідувань підкріплює ідею про те, що добре поінформовані та наділені повноваженнями засоби масової комунікації є незамінними в триваючій боротьбі з корупцією. Сприяючи співпраці, інвестуючи в освіту та визнаючи глобальні масштаби корупції, прокладаємо шлях до більш прозорого, підзвітного та справедливого суспільства. Дивлячись у майбутнє, синергія між якісною журналістикою та зусиллями по боротьбі з корупцією залишається маяком надії для суспільств, які прагнуть чесності та справедливості.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

2.1. Місце журналістських розслідувань в структурі інформаційного простору України в умовах війни

Так, з метою вивчення еволюції українських місцевих новин в умовах триваючої війни, порівнюючи їх початковий стан у перші місяці війни з нинішнім ландшафтом, який характеризується меншими зрушеннями на лінії бойових дій і зниженням чутливості до контенту, пов'язаного з війною Фонд розвитку медіа, який займається документуванням механізмів адаптації редакцій у відповідь на складні кризові умови роботи оприлюднив результати власного соціологічного дослідження. Важливо, що його було проведено змішаним методом, який включав розробку комплексної анкети та глибинні інтерв'ю для отримання як кількісних, так і якісних уявлень. Такий підхід дозволив порівняти та зіставити ситуацію, з якою стикалися місцеві ЗМК в різні періоди часу, включно з довоєнним 2021 р., початком великої війни та подіями у 2022 р.

Письмово проанкетовано 44 респонденти, дані були проаналізовані відповідно до конкретного типу інформації, яку шукали в кожному питанні. Щоб доповнити дані опитування, проведено 10 глибинних інтерв'ю з редакційними колективами, які працюють на окупованих, прифронтових чи деокупованих територіях. Ці інтерв'ю слугували для глибшого розуміння досвіду та унікальних механізмів роботи, розроблених медіаорганізаціями за таких складних обставинах. Вісім респондентів заповнили анкету перед інтерв'ю, забезпечивши широкий набір даних для аналізу. Вибірка охоплювала незалежні медіа, включаючи 39 регіональних медіа-організацій, які зосереджувалися на конкретних громадах або регіонах присутності, і п'ять національних медіа-організацій, які діяли за межами адміністративних кордонів регіонів. Учасників

інтерв'ю відбирали з редакційних груп, які знаходяться в регіонах, що постраждали від окупації чи активних бойових дій, таких як Київ, Суми, Харків, Луганськ, Донецьк, Запоріжжя та Херсон. Використовуючи підхід змішаних методів і спираючись на дані з різних джерел, дослідження пропонує надійне та комплексне дослідження сучасних проблем і можливостей, з якими стикаються медіаорганізації в регіоні. Анкета включала 90 пунктів, які були отримані з комбінації запитань, використаних у попередніх дослідженнях (2021–2022 рр.). Це полегшило вивчення тенденцій і змін у місцевих ЗМК з часом. Запитання були ретельно розроблені для збору як кількісних, так і якісних даних, що забезпечило більш цілісне розуміння проблем і можливостей, з якими стикаються ЗМК [55].

За результатами проведеного дослідження окреслено контенті тренди, які виникли у 2021 р., з продовженням війни лише посилювалися. Виробництво новин зросло, кількість контенту повернулася до рівня 2021 р., а видання продовжують охоче створювати відео та складні історії, такі як розслідування. Водночас практично кожне ЗМК змінило свій підхід до контенту – чи то тематично, чи то за обсягом. Нині багато матеріалів присвячено волонтерським ініціативам на підтримку української армії. Редакції висвітлюють ситуацію на окупованих територіях, розглядають проблеми, з якими стикаються переселенці, діляться “історіями успіху” внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Історії людей із травматичним досвідом через російське вторгнення (полон, посттравматичний стресовий розлад, каліцтво, зґвалтування, втрата родичів тощо) привертають велику увагу читачів. Тематика розслідувань змінилася – виявлення осіб, причетних до військових злочинів, значною мірою замінило корупцію та земельні скандали. Засоби масової інформації також прагнули задовольнити потреби своєї аудиторії, оперативно відповідаючи на гострі питання під час війни, створюючи пояснення та посібники для вразливих верств населення. Майже всі засоби масової інформації почали розвінчувати неправду, яку поширює російська пропаганда, використовуючи формати, починаючи від новинних статей і закінчуючи розширеними розслідуваннями.

Кадровий дефіцит залишається таким же критичним, як і рік тому, постійно не вистачає журналістів (навіть редакторів новин!) та спеціалістів з виробництва відео. Окремо посилилася робота з конфіденційним контентом, оскільки це стало реальністю для всіх редакційних команд у вибірці. Необхідність працювати над складними темами підкреслила важливість постійного навчання для журналістів. Важливе значення має виробництво контенту для аудиторії на тимчасово окупованих територіях. Механізми роботи з джерелами інформації залишаються унікальними в українському медіаландшафті [56].

У контексті журналістських розслідувань встановлено, що крім бажання працювати з відеоформатами, чітко простежується зацікавленість редакторів у розробці журналістських розслідувань: третина опитаних ЗМК зазначили, що зараз працюють над розслідуваннями. Ще третина респондентів повідомили, що хотіли б розвивати цей формат.

51,1% опитаних редакцій публікують розслідування. Як правило, за видання відповідає одна людина – редактор, позаштатний автор або штатний журналіст. У 9 випадках немає жодної призначеної особи; мовляв, нескладні розслідування може проводити “кожен”. Важко передбачити регулярність розслідувань, оскільки кожна тема (і формат) вимагає індивідуального підходу. Загалом виготовлення проекту розслідування займає від 1 тижня до 1 місяця.

Логіку редакційних команд щодо універсального журналіста можна зрозуміти, оскільки журналістські розслідування – це затратний жанр у плані часу та грошей. Так, одна редакція повідомила, що наразі припинила журналістські розслідування через дорожнечу продукції. Ще однією проблемою, яка заважає редакціям проводити ефективні та швидкі розслідування, є закриття державних реєстрів та тиск з боку місцевих чиновників, яким не подобаються незручні питання та викривальні матеріали.

Близько 43,2% редакційних колективів зазнали тиску, переважна більшість з якого – з боку місцевої влади. Це саме ті редакції, які працюють із розслідуваннями та викривають зловживання місцевої та центральної влади. Влада погрожує журналістам судами або ігнорує їхні запити на інформацію.

Вкрай гострою проблемою практично для всіх опитаних видавництв залишається кадровий дефіцит. Лише 8 респондентів (18,2%) повідомили, що їх ЗМІ наразі укомплектовані всіма творчими підрозділами. Що стосується журналістів, то в деяких ЗМК немає навіть редактора новин. Автори, кореспонденти та журналісти-розслідувачі також часто користуються великим попитом.

Враховуючи контекст цієї теми, співставмо частину результатів отриманих за 2022 р. із попереднім роком, коли: “ЗМК зазначають, що для повноцінної роботи недостатньо навіть кількості журналістів. Крім того, є потреба у фактчекерах та відеооператорах (більшість редакційних команд також працюють із візуальним контентом). Ми бачимо, що проблема контенту впирається в фінанси, оскільки їх не вистачає для залучення необхідної кількості спеціалістів і фрілансерів (співпраця з ними значно скоротилася)” [54].

Незважаючи на збільшення частки новинного контенту, на ринку все ще відчувається дефіцит кваліфікованих спеціалістів. Попит на відеофахівців неухильно зростає, і, наприклад, фактчекери вже не входять до списку необхідних спеціалістів. Також ми бачимо, що співпраця з фрілансерами постійно зменшується.

Одним із векторів розвитку журналістських розслідувань і їхнього позиціонування на ринку є підготовка якісного відеоконтенту, який може зацікавити аудиторію та презентувати наочно результати журналістських розслідувань. Серед редакційних журналістських команд (52,27%) є явне бажання та намагання створювати більше відеоконтенту та впроваджувати різноманітні відеоформати. Половина респондентів назвали відео (потоки, відео з субтитрами, барабани) новими формами контенту, над якими вони почали працювати протягом останнього року. Відповідаючи на питання про те, які формати вони хотіли б розвивати сьогодні, половина респондентів також назвали відео, а саме стрими, репортажі, відео з субтитрами тощо. Зрештою, спеціалісти з виробництва відеоконтенту складають трійку найзатребуваніших посад у редакторах, команди, стеження за журналістами та менеджерами соціальних мереж. Цікаво, що

порівняно з попереднім роком набагато більша вибірка переключила свою увагу на відеоконтент – у травні минулого року приблизно 38% респондентів виявили бажання створювати візуальний контент. Окремої згадки заслуговують подкасти. Три редакційні групи повідомили, що вони почали працювати над подкастами минулого року, а сім команд заявили про зацікавленість у розвитку цього формату в майбутньому. Подкасти також можуть слугувати ефективною альтернативою для редакційних груп, які прагнуть розробити відеоформати, але не мають необхідного досвіду та спеціалістів.

Тенденція до створення відеоконтенту, ймовірно, продовжуватиме зростати, створюючи додаткові виклики для медіа-менеджерів. Очікується, що найближчим часом пошук та навчання спеціалістів із виробництва відео стане ключовим викликом для місцевих ЗМК. Це оператори, відеокореспонденти, автори блогів, відеооператори, відеомонтажери для соціальних мереж, режисери, монтажери, звукорежисери тощо. Додатковим викликом стане набуття досвіду для медіа-менеджерів, яким потрібно буде створювати команди відеовідділів на основі своєї контент-стратегії. Складність подолання цих викликів очевидна в тому факті, що три редакційні команди повідомили про відмову від відеоформатів через потребу в більшій кількості персоналу, знань і часу, ніж у них було [56].

Десять респондентів зазначили, що їхні редакції мають окремий відеовідділ або знаходяться в процесі його створення. Повністю укомплектований відеовідділ включає принаймні трьох осіб, які повністю або частково взаємозамінні та чий ролі відповідають потребам редакційної групи на її поточному етапі розвитку. Проте деякі респонденти визначають відеовідділ як одну особу, яка виконує кілька функцій одночасно, наприклад, журналіста, який знімає та монтує власний матеріал, або фотокореспондента, який одночасно виконує функції оператора та режисера. Один видавець зазначив, що виробництво відео контролюється головним редактором.

Багатофункціональність співробітників, безсумнівно, є вагомою перевагою будь-якої редакції. Однак покладатися на одну людину для всього відеовідділу неефективно та ризиковано, оскільки якщо ця людина не може працювати, усе

виробництво зупиняється. Три редакційні групи вказали, що передали виробництво відео фрілансерам. На перший погляд це може здатися простим способом для менеджерів знайти сторонніх спеціалістів і замовити у них відеоконтент під ключ. Наприклад, якщо медіа виготовляє один «нетерміновий» титровий ролик на тиждень і замовляє його у фрілансера, то це здається життєздатною схемою. Проте, якщо редакційна команда має амбітні плани щодо відеовиробництва, зокрема трансляцій, відеоблогів, звітів чи розслідувань у відеоформаті, то аутсорсинг відеовиробництва може бути не найкращим рішенням. Приблизно 43% редакційних колективів взагалі не використовують фрілансерів, що робить їх відносно непопулярним способом організації роботи. Однак деякі команди все ще використовують цей підхід при створенні нових форматів або відділів [56].

Журналістські розслідування разом із матеріалами про розвиток громади, репортажами та фоторепортажами зі звільнених територій, запуск подкасту є провідними напрямками роботи, які українські медійники декларують у планах на повоєнний період. Редакції вже планують контент на “післяпереможний” період, розглядаючи публікації, які можна підготувати заздалегідь. Одна редакція має готовий контент-план для спеціальних проєктів, а інша має письмову контент-стратегію на цей період. Респонденти зазначають, що вже почали реалізацію конкретних планів. Найчастіше йдеться про започаткування виробництва відеоконтенту та планування подальшого розвитку цього напрямку. Для ЗМК дуже важливо мати офлайн-простір для виконання своїх контент-планів, якщо він ще не доступний. Дві редакції планують відкрити власні студії, а одне медіа планує повернутися у відбудовану телестудію на звільнених територіях [55].

Що стосується фінансів, то деякі респонденти планують частково повернутися до моделі отримання прибутку за рахунок реклами. Вони вже спілкуються з рекламодавцями щодо поточного стану свого бізнесу та можливості відновлення партнерства з брендом. Крім того, деякі медіа планують продовжити відпустку для всього колективу через перевантаження роботою та нестабільний психічний стан, спричинений війною. Проте більшість редакційних груп не мають

чіткого бачення розвитку своїх ЗМІ після війни або не можуть його сформулювати. Більше половини опитаних видавців зазначили, що мають плани на “попереможний” період. Однак, коли попросили розповісти про конкретні плани, які вже реалізуються, стало очевидно, що більшість не мають конкретного плану або їхній план не пов’язаний безпосередньо з розвитком ЗМК, наприклад “відпочити”, “дожити до перемоги”, “стати кращим”, “поїхати на море попиту пива” тощо. Це може свідчити про розгубленість і втому команд, а також про відсутність чіткої стратегії розвитку [55].

Фонд розвитку медіа розробив рекомендації для медіасередовища у контексті розвитку журналістики в країні на наступних етапах, та її розслідувального сектору зокрема. Серед знакових векторів: побудова моделі монетизації з двох-трьох компонентів (найперспективнішими є реклама та грантове фінансування) має стати ключовим пріоритетом для незалежних ЗМІ; управління ризиками, включаючи задокументований набір сценаріїв поведінки, має важливе значення для підтримки редакційної команди; головним пріоритетом залишається забезпечення безпеки спеціалістів та інформаторів; необхідно звернути увагу на психічне здоров’я, і в редакційній команді мають бути створені внутрішні механізми для виявлення критичних випадків; стратегічне планування, зокрема на “постпереможний” період, має бути зосереджене на розвитку самих ЗМІ; виробництво контенту, пов’язаного з відбудовою та розвитком громад, буде потужним напрямком, оскільки редакції, які вже займаються цим процесом, відзначають позитивні відгуки аудиторії; продуктивний аспект медіа потребує переосмислення та реструктуризації, оскільки редакції все ще демонструють слабе розуміння медіа як продукту.

Таким чином журналістські розслідування разом із матеріалами про розвиток громади, репортажі та фоторепортажі зі звільнених територій, запуск подкасту є провідними напрямками роботи, які українські ЗМІ декларують у своїх планах на післявоєнний період. У цьому контексті першочергового значення набуває реалізація антикорупційної функції в журналістських розслідуваннях, зокрема у сфері економіки. Ці ініціативи журналістських розслідувань стали потужним

інструментом для викриття корупції, особливо в економічному ландшафті. Прагнення проектів розкривати фінансові зловживання, корпоративне безгосподарство та незаконні фінансові потоки підкреслює ключову роль, яку відіграють журналісти у притягненні до відповідальності впливових організацій. Проекти “Bihus.Info” та “Схеми” не лише викрили випадки корупції, але й сприяли системним змінам, викликавши публічний дискурс та впливаючи на реформи політики. Суттєвий аспект функції боротьби з корупцією в економічній журналістиці полягає в її потенціалі виконувати роль сторожового пса, перевіряючи фінансові операції, корпоративні операції та політику уряду. Журналісти-розслідувачі завдяки ретельним дослідженням і репортажам надають громадськості цінну інформацію про зв'язок між економічною владою та корупцією. Викриваючи корупцію, ці журналісти сприяють розбудові більш прозорого та демократичного суспільства.

Вплив журналістських розслідувань виходить за межі простого поширення інформації; вони служать каталізаторами суспільних змін. Розкриваючи корупційні дії, ці проекти дають громадянам можливість вимагати відповідальності, впливаючи на громадську думку та спонукаючи до судових позовів проти винних. Таким чином антикорупційна функція в рамках журналістських розслідувань у сфері економіки є важливою складовою ролі ЗМК у сприянні підзвітності та прозорості.

2.2. Етичні аспекти роботи з інформаторами під час проведення антикорупційних журналістських розслідувань

Етичні міркування мають першочергове значення у сфері антикорупційних журналістських розслідувань, особливо в складній та об'ємній галузі економіки. Досліджувана діяльність медіаорганізацій, що спеціалізуються на журналістських розслідуваннях на прикладі “Bihus.Info” та “Схеми” демонструють важливість

дотримання етичних стандартів під час викриття корупції у контексті: незалежності та неупередженості своєї роботи, прозорості та однозначному ґрунтуванню на фактологічній доказовій базі, достатнього методологічного комплексу, за потреби захисті джерел інформації, точності на кількарівневій перевірці даних, уникнення сенсацій, натомість у відданні переваги обґрунтованому, документально підтвердженому фактажу, неухильному дотриманні етичних стандартів.

Журналістка-розслідувач англomовного українського ЗМІ “The Kyiv Independent” А. Миронюк на заході для медіапрофесіоналів RE:COVER (в рамках програми “Голоси України”, що фінансується МЗС Німеччини, який організовує Європейський центр свободи преси та ЗМК) окреслила проблеми, пов’язані з продовженням роботи під час війни та вирішенням дилеми дотримання журналістських стандартів і етичних норм та сприяння розвитку демократичного суспільства – з точки зору журналіста, який залишається водночас патріотом і громадянином. Вона констатує, що “З часом ми зайнялися журналістськими розслідуваннями, оскільки зрозуміли, що крім війни потрібно висвітлювати й інші аспекти життя. Найкраща форма патріотизму через журналістику – це викривати те, що погано, а не хвалити те, що працює. Ми провели 13 розслідувань, зокрема, показали, як працюють російські активи. Але перша тема, яку ми розпочали минулого серпня, це тема, яка показала, хто ми є. Перший – зловживання владою в так званому Інтернаціональному легіоні [легіон, сформований з іноземних солдатів]. І це частина Збройних сил України. Що ми зробили? Ми отримали різні дані з джерел у легіоні; це була інформація про те, що командири відправляли солдатів на самогубство, а солдатів відправляли без відповідних знань та обладнання та без підтримки. Були й інші звинувачення, як-от неправомірне використання стрілецької зброї. Ми звернули увагу на всю цю інформацію. Водночас зазначена тема, так би мовити, не була популярною. Тому що українські ЗМК писали про те, як в Україні йде війна, і раптом про це пишемо ми. Зрештою, наші джерела сказали нам, що була неадекватна поведінка керівництва. Ми зрозуміли, що треба висвітлювати цю інформацію, щоб допомогти бійцям, які

приїхали з-за кордону нам на допомогу. Цих іноземних військових треба почути, щоб вони могли вплинути на ситуацію” [51].

Цим конкретним прикладом продемонстровано, що функція журналістики – не прикрашати українські реалії, а роль журналістики – показати Україну такою, якою вона є зараз. І це теж роль української влади – робити Україну кращою. Важливо усвідомити, що навіть в умовах війни треба говорити навіть неприємну правду, правда – це те, що залишається з нами надовго. Навіть якщо вона не зручна. Корупцію потрібно виявляти і говорити про неї зараз, бо після війни буде пізно. У будь-якому випадку, викриття неправомірної поведінки в армії чи уряді допомагає Україні, оскільки привертає увагу до проблеми. Функція журналістики не стосується прикрашання української дійсності, а лише інформування суспільства про те, якою вона є [51]. Журналісти повинні повідомляти правду і викривати хабарництво. Хтось із влади скаже, що зараз не час, війна йде, журналістів не любитимуть, але журналісти обрали таку професію. І якщо українські журналісти виявляють корупцію через те, що чиновники не виконують певних заходів, то виникає питання, на чиєму боці зараз ці чиновники. Зрештою, росія хоче, щоб ми були корумпованою країною, а ми маємо не дати їм шансу.

Журналістське розслідування вимагає багато сил, часу та грошей, але вони потрібні суспільству. Журналісти повинні думати не тільки про те, як російська пропаганда буде використовувати негативні матеріали про корупцію. Тому що російська пропаганда, по суті, використовує і буде використовувати все, що тільки можна, навіть те, що зовсім не стосується теми [22].

Проведення розслідування журналістом складне, комплексне та довготривале завдання і центральне місце в ньому займає робота з людьми, з інформаторами, які можуть стати джерелами інформації, або верифікувати припущення журналіста, яке він отримав шляхом аналізів документів, взаємозв’язків тощо. Люди, які надають інформацію під загрозу інституційних санкцій, називаються “викривачами”. Їхнє залучення до журналістського розслідування не є новинкою, утім в цифровому світі воно набуло нового вираження. Перш за все варто розуміти, що відносини між журналістом і викривачем взаємовигідна взаємодія,

адже з одного боку, журналісти-розслідувачі покладаються на інформацію людей, які не з чуток знають про порушення в їхній сфері роботи. Ця інформація часто має вирішальне значення для початку журналістського розслідування або перевірки наявних даних. З іншого боку, багато викривачів вважають за краще, щоб їх скарги про порушення були подані в пресу, а не керівникам відповідної установи або до судових чи правоохоронних органів. Причини рішення звернутися до журналіста, а не до судді, можуть полягати в недовірі до державних інституцій, які мають приймати та розглядати скарги. Важливо пояснити, що стосунки між журналістами та викривачами можуть відрізнятися залежно від конкретного випадку. У деяких ситуаціях може трапитися так, що ті, хто пізніше звернеться до журналістів, почуватимуться розчарованими через те, що їхню скаргу не опубліковано, або її опубліковано не у спосіб, який вони вважають належним. В інших випадках саме журналісти відчують розчарування, оскільки існує ризик того, що люди, які звертаються до них, роблять це виключно заради особистої вигоди – навіть фінансової – і не кажуть, при цьому правди. У багатьох випадках докази, надані інформатором, є відносно корисними, оскільки вони є частиною складного розслідування, яке включає багато джерел та інших підтверджених документів.

При цьому важливо зберегти лінію розмежування між журналістом і інформатором, щоб їхні відносини не переросли в ділові чи дружні стосунки. Кожен повинен виконувати свою роль, і часто інтереси можуть не збігатися. Передумовами до досягнення взаємовигідної співпраці викривачі повинні мати гарантії, що їхні дії не призведуть до негативних наслідків, таких як фінансові санкції, звільнення з роботи, шкода членам родини чи друзям або погрози. Важливою гарантією для викривача є гарантія захисту його особи. У цих випадках правила захисту журналістських джерел є критично важливими та, можливо, є найсильнішою ланкою між відносинами між пресою та викривачами.

“Необхідність захисту конфіденційності джерел значною мірою виправдана з точки зору забезпечення вільного потоку інформації, особливо щодо інформації, отриманої від викривачів. Без цього можливий “охолоджуючий ефект”, коли

власники конфіденційної інформації не захочуть виступати. Як ще один додатковий ефект, коли ЗМК чи особи, які займаються журналістикою, знають або підозрюють, що на них буде чинитися тиск з метою розкрити джерела, вони можуть стати менш схильними шукати або згодом використовувати інформацію, надану на умовах конфіденційності, із супутнім скороченням громадськості. Як наслідок, питання конфіденційності журналістських джерел стало предметом уваги в ООН. Зокрема, у листопаді 2013 року Резолюція ЮНЕСКО зобов'язала Організацію провести комплексне дослідження питань, пов'язаних з Інтернетом. Він заявив, що: “Конфіденційність має важливе значення для захисту журналістських джерел, які дозволяють суспільству отримувати користь від журналістських розслідувань, для зміцнення належного управління та верховенства права, і що така конфіденційність не повинна бути предметом довільного чи незаконного втручання”. У Резолюції 52 також зазначено, “що конфіденційність має важливе значення для захисту журналістських джерел, які дозволяють суспільству отримувати користь від журналістських розслідувань, зміцнювати належне врядування та верховенство права, і що така конфіденційність не повинна бути предметом довільного чи незаконного втручання” [47].

В контексті гарантій для викривачів варто усвідомити на наступні аспекти: причини та стимули повідомляти, захист тих, хто вирішив повідомити, і дійсність договірних положень або положень, які можуть обмежувати розповідь. Люди, які стають свідками незаконних дій, можуть мати юридичне зобов'язання повідомляти подати скаргу до державного органу (так, наприклад, у Мексиці). Крім того, існують внутрішні зобов'язання компаній, які в деяких випадках вимагають або заохочують звітувати до внутрішніх офісів самої компанії. З іншого боку, у багатьох країнах державні службовці можуть бути зобов'язані за законом подати скаргу своєму начальству або іншому внутрішньому офісу, і якщо вони цього не зроблять, до них можуть бути застосовані санкції (так відбувається в Аргентині та Уругваї) Крім того, міжнародні конвенції щодо боротьби з корупцією, як у системі Організації Об'єднаних Націй, так і в регіональних

системах, таких як Організація американських держав, містять правила, які заохочують держави ухвалювати закони, які полегшують повідомлення про корупцію, коли державним службовцям стає відомо про них. у межах своєї роботи, відповідно до їхніх конституцій та основних принципів їхніх національних правових систем. Також варто поставити запитання, чому особа вирішує повідомити про неправомірні дії, навіть якщо вона не має обов'язку повідомляти це. Згідно зі свідченнями викривачів, які вирішили подати скаргу, їхня мотивація була пов'язана з їхніми етичними та моральними цінностями, через що вони не могли приховати знання про неправомірні чи незаконні дії.

Можуть бути й інші випадки, в яких, окрім етичних чи моральних переконань, існують причини, що спонукають вдаватися людину до викривальної роботи. Яскравим прикладом є законодавство в США [31, с. 32–45]. Стимули для інформаторів виступати та викривати шахрайство, корупцію та інші загрози суспільним благам і уряду в США дедалі більше розширюються. Прийнято комплекс законів, що передбачають винагороди для тих, хто повідомляє про певні типи шахрайства. Вони дали право на отримання цих грошових винагород як американським, так і іноземним громадянам, головним чином відповідно до Закону про неправдиві претензії та Закону Додда-Френка про реформу Уолл-стріт і захист прав споживачів. У той час як Закон про неправдиві претензії передбачає відшкодування юридичним чи фізичним особам, які обманюють уряд США чи його агентства, Закон Додда-Френка передбачає виплату винагород особам, які повідомляють про порушення законодавства США про цінні папери. Понад 20 років тому в американському регіоні “Механізм контролю за виконанням Міжамериканської конвенції проти корупції” видав “Типовий закон про сприяння та заохочення повідомлення про корупційні дії та захист викривачів і свідків”, що також пропонує економічні переваги для викривачів [41].

Ще одним “стимулом” ставати інформатором може бути причетність до злочину викривача. Яскравим прикладом є Аргентинський закон про покаяння, яким встановлено пільги для того, хто повідомив про корупційні дії. Компетентні органи можуть також надавати економічні вигоди особам, які повідомляють про

корупційні дії, якщо надана ними інформація дає змогу накласти штрафи, що підлягають сплаті державі для відшкодування завданої шкоди, або допомогла виявити та знайти ресурси, права або активи, пов'язані або потенційно пов'язані з корупційними діями. Розмір пільг становить певний відсоток від еквівалента вартості того, що повертається або відшкодовується, відповідно до оцінки, виконаної експертами, і рішення компетентних органів, що оцінюють важливість наданої інформації. У разі необхідності окремі повідомлення щодо змісту цієї статті публікуються в засобах масової інформації. Ці пільги не надаються, якщо під час розслідування буде встановлено, що викривач був будь-яким чином причетний до корупційного акту, через який він отримав пряму вигоду, або якщо про таку обставину не було повідомлено спочатку. Державні службовці, які повідомляють про корупційні дії, мають право на пільги нефінансового характеру.

Попри те встановлені обмеження звітності, встановлені в контрактах або державних нормативних актах відповідно до положень про конфіденційність, можуть бути недійсними, оскільки вони явно суперечать вищезазначеним стандартам. Зіткнувшись із цією юридичною дилемою, для викривача буде доцільно попросити юридичну консультацію, щоб дізнатися, наприклад, чи застосовуються встановлені заборони в його випадку. Але викривачам може знадобитися не лише юридична консультація. Іноді їм потрібна матеріальна підтримка, наприклад, притулок, або психологічна підтримка. І журналістам важко, а часом і неможливо це забезпечити. З цією метою було створено декілька громадських організацій.

Викривач може звертатися до журналіста із проханням захисту своєї особи. Журналісти повинні поважати професійну етику конфіденційності, в ідеалі має також бути відповідне регулювання, щоб журналісти не підлягали юридичним санкціям за відмову розкрити свої джерела. Для журналіста-розслідувача захист особистості джерела настільки важливий, що інколи ця особа може бути навіть невідома всій команді розслідувачів. Звичайно, відсутність законодавчих гарантій захисту джерела або навіть якщо вони є, їх не дотримуються, є дуже поганою практикою

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії розглядав це питання 20 років тому, оскаржуючи рішення про виклик військового кореспондента для дачі свідчень щодо опублікованої ним статті. Апеляційна палата суду встановила, що виклик військового кореспондента було неприйнятним на підставах, пов'язаних із ризиком, який повістка становила для роботи преси в конфліктних ситуаціях, особливо тому, що джерела могли відчувати себе обмеженими від дачі свідчень, якщо вони знали, що журналіст може розкрити їхню особу, якщо цього вимагатимуть суди. Цей аргумент можна екстраполювати на випадки журналістів, які висвітлюють інші питання, які відбуваються в мирному контексті, оскільки причина завжди та сама: необхідно захистити журналістів, щоб вони не розкривали джерела, щоб довіряти джерелу, щоб вони можуть говорити без страху.

Дослідження ЮНЕСКО, яке базується на попередніх дослідженнях “Захист журналістських джерел у цифрову епоху”, пропонує 195 державам-членам ЮНЕСКО: “Визнати необхідність посиленого захисту конфіденційності журналістських джерел у цифрову епоху” [47]. (ЮНЕСКО 2015). Цей пункт був схвалений на 38-й Генеральній конференції держав-членів ЮНЕСКО в листопаді 2015 р. загальних варіантів комплексного порядку денного підходу ЮНЕСКО до питань Інтернету.

Для того, щоб інформатори могли реалізувати своє право на вільне висловлювання в інтересах суспільства, яке гарантується всіма міжнародними договорами з прав людини, повинні існувати умови, щоб вони могли це робити, не боячись репресій. Серед цих умов:

- гарантована юридична анонімність, якщо викривач цього бажає;
- наявність юридичних та інших консультацій, щоб викривач знав про наслідки або переваги надання інформації;
- законодавство, яке запобігає наслідкам для викривача за його заяви.

Захист особистості викривача є хорошою практикою, з метою стимулювання його права на вільне висловлювання. У сфері захисту журналістських джерел у цифрову епоху технології можуть відігравати важливу роль, а їхнє використання має заохочувати до захисту особистості та інформації, наданої викривачами. Прогалини в захисті викривачів, а також розвиток інформаційно-комунікативних технологій і

легкість електронної передачі викликали появу нових онлайн-платформ, які дозволяють викривачам публікувати інформацію анонімно. Глобальність Інтернету дозволила цій інформації залишатися доступною онлайн.

Директор політики та програм організації “Free Press Unlimited” Л. Віллемс констатує, що “коли справа доходить до викривачів і преси, ми бачимо, що журналіст стає героєм, а викривач платить розбитою кар’єрою та нещастям. Це спонукало створити “Publeaks” – анонімний ресурс, який об’єднує інформаторів і пресу. Він приніс і розкрив сотні історій, що представляють суспільний інтерес, для громадськості, не завдаючи шкоди інформаторам” [48].

У багатьох випадках викривач може поставити собі питання про наслідки своїх дій або навіть про те, чи може він вільно висловлюватись, не боячись репресій, або чи можна зберегти анонімність його джерел. З іншого боку, журналісти повинні пройти належну підготовку, навіть у школах журналістики, щоб дати поради інформаторам, перш ніж вони отримають свідчення [28]. Цінним ресурсом є “Принципи Перуджі для журналістів, які працюють з інформаторами в епоху цифрових технологій” [52]. Наразі більшість “хороших практик”, які журналісти отримують під час навчання, полягають у пошуку “записних” заяв і мінімізації “незаписних”. Хоча цю концепцію слід підтримувати, журналісти також повинні усвідомлювати, що в деяких ситуаціях наполягання джерела на “записі” може наражати джерело на більший ризик, тому в деяких ситуаціях найкращою порадою має бути запис, який не публікуватиметься.

Варто пояснити джерелам, як уникнути ненавмисного розкриття себе через цифрові сліди. Звичайно, для журналістів завжди важливо намагатися підтвердити інформацію, яку вони отримують, тому що в певному випадку може статися, що “інформатори” можуть мати власний план і використовувати журналіста та ЗМК для особистої помсти чи отримання переваг. Останніми роками було створено деякі міжнародні неурядові організації з конкретною метою надання юридичних консультацій та іншої підтримки викривачам. Серед них “Міжнародна мережа інформаторів” – WIN [43]; “Національний центр інформаторів” – NWC [60]; Проект підзвітності уряду, “Мережа сигналів” – фонд інформаторів та “Платформа захисту інформаторів в Африці” – PPLAAF [54]. Ці організації не лише надають консультації

та підтримку інформаторам, але й працюють зі ЗМІ. Слід популяризувати ці ініціативи та, що ще важливіше, продовжувати діалог із ЗМК та активізувати роботу подібних організацій для охоплення інших регіонів.

Між викривачами та журналістами існують стосунки, які можуть принести користь один одному та суспільству. Викривач може знайти когось, кому зможе довіряти, а журналіст може розпочати або посилити журналістське розслідування завдяки викривачу. А для суспільства переваги очевидні, оскільки розкриття інформації інформаторами дозволяє людям отримувати інформацію та докази корупційних діянь, порушень прав людини чи інших питань, що становлять безсумнівний суспільний інтерес.

З цих причин останніми роками у центрі уваги було звернення уваги на цінний внесок викривачів. Можливо, також важливо підкреслити, що розголошення слід розуміти як здійснення права на свободу вираження поглядів, а не лише розглядається як інструмент для боротьби з корупцією або викриття порушень прав людини. У країні, де громадяни не можуть ставати інформаторами немає справжнього права на інформацію та сильної судової системи.

Щоб зміцнити зв'язок між викривачами та журналістикою та зробити внесок у переваги, які вони приносять суспільству, необхідно сприяти та/або зміцнювати:

- закони та практику, які дозволяють захистити особу викривачів, якщо вони захочуть;
- постанови, закони та практики, які дозволяють журналістам зберігати конфіденційність своїх джерел інформації;
- технології, які дозволяють викривачам подавати скарги, не розкриваючи свою особу;
- організації в різних частинах світу спеціалізуються на наданні юридичної та іншої підтримки викривачам до або після їхніх заяв;
- навчання журналістів;
- міжнародні стандарти, які зобов'язують держави прийняти належне законодавство для стимулювання та уникнення негативних наслідків у разі розкриття викривачів;

- законодавство, яке запобігає необґрунтованим судовим позовам проти викривачів за їхні заяви;
- розширення діалогу між журналістськими групами та захисниками викривачів для кращого розуміння їхньої ролі, обов'язки та шляхи зміцнення демократії та верховенства права.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У ГАЛУЗІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРОЄКТІВ “BINUS.INFO” ТА “СХЕМИ”)

3.1. Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань у діяльності галузевих проєктів “BINUS.INFO” ТА “Схеми”

Розслідувальний медіаринок в Україні представлений потужними проєктами. Серед них: щотижнева телевізійна програма “Слідство.інфо”, яка розвиває спроможність журналістів створювати телевізійні репортажі через щорічні тренінги, які проводить відділ журналістських розслідувань Канадської телерадіомовної корпорації; “Hromadske.ua”, онлайн-сервіс новин і актуальних подій, яким керують деякі з найавторитетніших журналістів України; Кримський центр журналістських розслідувань; Рівненське агентство журналістських розслідувань; Миколаївський центр журналістських розслідувань та агенція журналістських розслідувань “Свідомо” [32], Центр журналістських розслідувань “Сила правди”, агентство журналістів-розслідувачів “Четверта Влада”, сайт Українських Новин “Центр журналістських розслідувань”, Запорізький центр розслідувань, “Наші гроші”, Антикорупційний науково-освітній центр (ACREC), Главком”, LIGA.net, “Лівий берег”, “Українська правда” [27] та ін.

Мейнстримними в розслідувальній журналістиці України є діяльність незалежної команди журналістів і юристів-антикорупційників, що завдають змін “Bihus.Info”, та проєкт журналістських розслідувань Радіо Свобода “Схеми: корупція в деталях”. Обидві команди демонструють високий рівень професіоналізму під час проведення не лише розслідувань на економічну тематику, але й розкриття корупційних схем в політиці, культурі, судовій владі, військових структурах та ін. До прикладу Bihus.Info є членом міжнародних

журналістських організацій “International Consortium of Investigative Journalists”? “Global Investigative Journalism Network”, “Online News Association”, “Organized Crime And Corruption Reporting Project” [11]. Діяльність колективу “Схем” високо оцінюється не лише в середні країни, але й за її межами. Так, у вересні 2023 р. редакцію “Схем” було відзначено спеціальною відзнакою “Certificate of Excellence у фіналі міжнародної премії у сфері журналістики розслідувань Global Shining Light Award 2023 р. від Глобальної мережі журналістів-розслідувачів (GIJN). Журні відзначило зусилля редакції щодо розслідувань воєнних злочинів РФ, зокрема матеріал про масові вбивства українських цивільних російськими військовими на Харківщині. Нагородження відбулось у місті Гетеборг, Швеція” [18]. Разом із українською командою до фіналу увійшли представники Бразилії, Індонезії, Венесуели, Іспанії, Нігерії та Південної Африки. Спеціальну відзнаку у фіналі конкурсу вони отримали за розслідування В. Єрошиної та К. Толсянкової “Як добровольці масово ховали мирних містян і хто саме з військових РФ вбивав в Ізюмі?” [18]. Інший проєкт колективу присвячений загибелі журналістки В. Гирич увійшов до фіналу конкурсу Асоціації міжнародного мовлення. Це неофіційна організація, яка щороку відзначає кращі телевізійні, радіо та цифрових мовників за професіоналізм у журналістиці. “У фільмі “Віра” авторства журналіста “Схем” С. Андрушка редакція у деталях розкрила обставини російського обстрілу української столиці того дня – з якого саме аеродрому був здійснений зліт літака, його модель, тип запущеної ракети, відновила маршрут її польоту [10]. Варто відзначити, що роком раніше команда отримала відзнаку цього ж конкурсу у категоріях “постійного новинного висвітлення (телебачення і відео) за системну роботу з інформування міжнародної спільноти про війну в Україні.

Отримують “Схеми” відзнаки і на національному рівні. Так, у листопаді 2023 р. одразу чотири розслідування було внесено в перелік дванадцяти найкращих за версією Національного конкурсу журналістських розслідувань. Такий високий рейтинг продемонстровано серед більше сотні матеріалів за результатами оцінки фахової та продуктивної роботи журналістів із відкритими

даними – OSINT (розслідування на основі відкритих джерел), а також із дотриманням етичних стандартів професійної діяльності. Обрані роботи стосуються розслідування “контактів ФСБ та запуск бізнесу – що нардеп пів робку робив в окупації?”, “Хто віддав Росії 575 крилатих ракет, якими тепер атакують Україн”, “Власник Київстару та Моршинської співпрацює з Росгвардією та охороною Путіна”, “Плівки Богуслаєва –2: Як президент “Мотор Січі” блокував передачу гелікоптера для української армії” [21].

Результати розслідувальної діяльності проєкту стають підґрунтям для прийняття кадрових рішень про зміну високопосадовців на національному та міжнародному рівнях. Так, у вересні 2023 р. СБУ повідомила російському олігарху М. Фрідману про підозру за фактами оприлюдненими в розслідуваннях команди “Схем”. “В основу тексту підозри Фрідману з-поміж іншого лягли факти, вперше оприлюднені в розслідуванні проєкту “Схеми” (Радіо Свобода). Журналісти розповіли, як російська компанія “АльфаСтрахование” надає Росгвардії послуги зі страхування службового транспорту, в тому числі тих військових частин, які беруть безпосередню участь у повномасштабній війні проти України та підтримують російський режим на окупованих територіях. Також розслідувачі встановили, що інша російська компанія X5 Retail Group Фрідмана під час повномасштабного вторгнення продовжує співпрацювати з військово-промисловим комплексом Росії, а саме – з підприємством “Военторг” Міноборони РФ, яке забезпечує російських військових формою та продуктами харчування” [13]. Одним із найрезонансніших розслідувань проєкту – доведення, що росія обстрілює Україну ракетами, які Україна передавала агресору за газові борги в 1990-х рр. [12]. У липні 2023 р. США ввели санкції проти кількох киргизьких та російських компаній, які допомагали обходити санкції проти росії. Частину доказів таких правопорушень владні кола Сполучених Штатів отримали теж завдяки розслідуванням “Схем” [19].

В рамках дослідження нами було проаналізовано тематичне спрямування розслідувань “Схем” у період після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р., а також проведено порівняльний аналіз із тематичною

різноманітністю до цього періоду. За результатами аналізу 50 проведених розслідувань командою у період після 24 лютого 2022 р. встановлено, що переважний рівень уваги розслідувачів звернено на питання корупції на найвищому рівні в державі (27), набагато менше, а саме 10 розслідувань присвячено міжнародній тематиці, в тому числі корупції в росії, лише 7 війні в Україні (Рис. 3.1.).

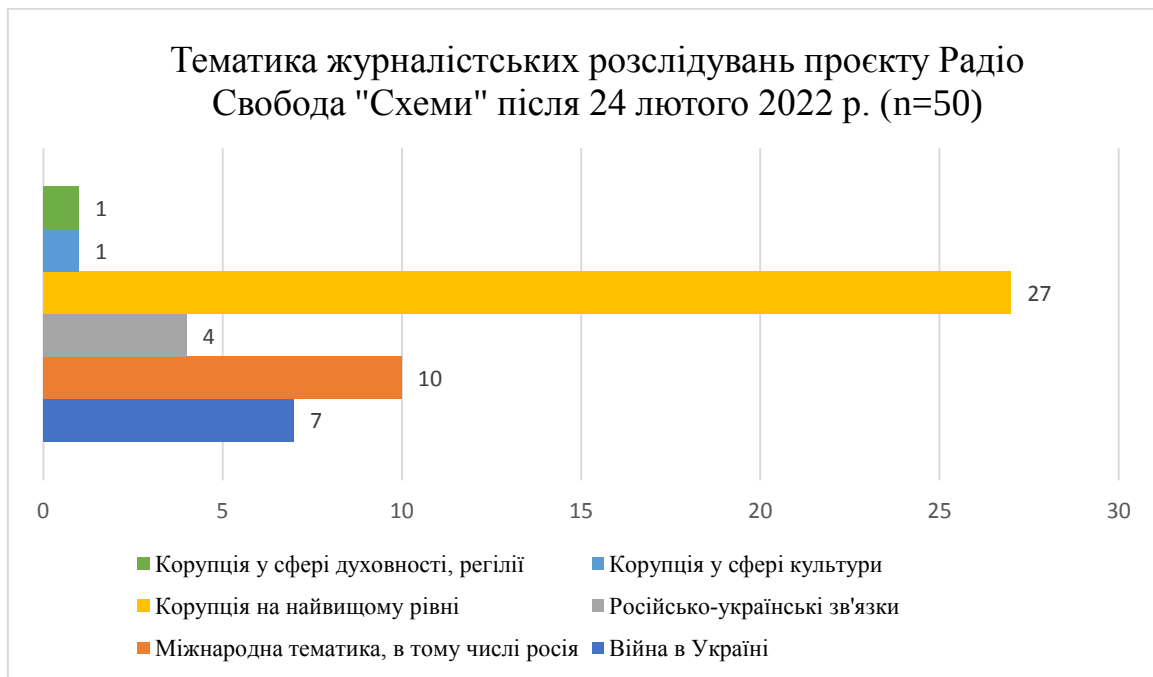

Рис. 3.1. Тематика журналістських розслідувань проєкту Радіо Свобода “Схеми” після 24 лютого 2022 р. [19].

Журналістка “Схем” В. Єгошина у своєму інтерв’ю для “Global Investigative Journalism Network” зізналася, що “до війни була зосереджена виключно на розслідуванні корупції на високому рівні і не мала досвіду дослідження військових злочинів. Тепер найбільший виклик для неї, як вона зараз це розуміє, – це просто підтримувати себе в здоровому стані. Під час однієї з поїздок по територіях на Сході їй показали фотографії тіла жінки, яка була явно її віку і мала таку ж зачіску, як і вона. Журналістка подивилася на ті світлини і зрозуміла, що їй просто випало нещастя жити під російською окупацією. На її місці могла бути і вона. Тому особисто для неї найбільший виклик – пройти через усе, що вона бачила, не зламатись, продовжувати працювати та робити свою роботу” [42].

Тематика журналістських розслідувань дійсно змінилася після початку повномасштабного вторгнення. Команда кілька місяців вагалася чи варто братися за розслідування корупції в військовій сфері, адже це могло дати привіт окупантам зловживати на інформаційному ринку, але повага до воїнів, які заслуговують на правду взяла своє, тому нині періодично з'являються розслідування і цього напрямку. У довоєнний же період переважали серед векторів розслідувальної діяльності “Схем” корупція у політиці” (12 матеріалів із 30 проаналізованих), корупція в економіці (10 матеріалів) і набагато менше уваги приділяли розробці зарубіжних тем, розслідуванню корупційних зв'язків у російсько-українських відносинах та корупція у судовій владі (Рис. 3.2.)

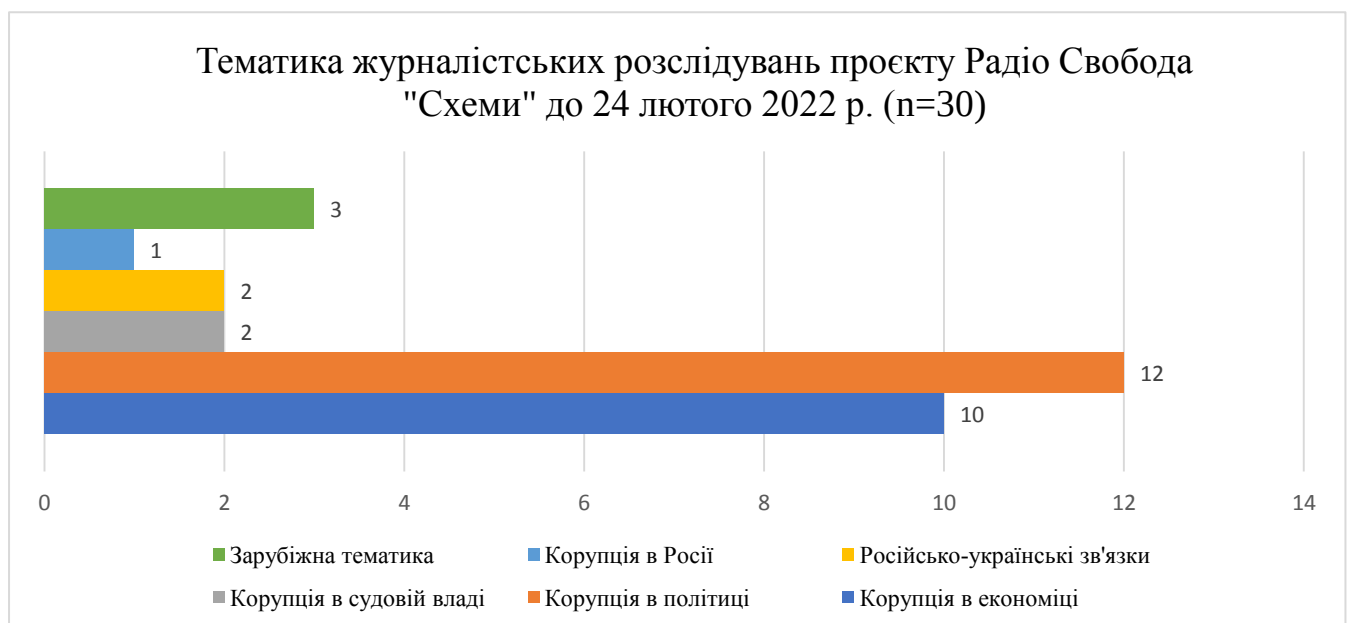

Рис. 3.2. Тематика журналістських розслідувань проєкту “Радіо Свобода” “Схеми” до 24 лютого 2022 р. [13].

Значна кількість резонансних розслідувань періодично призводить до звинувачень та тиску на журналістів “Схем” Так, після розслідування “Російський паспорт та 255 днів в окупованому Криму: “Схеми виявили ще одну українську суддю з громадянством РФ” [17], яке було опубліковане в липні 2023 р. “слідчі Національної поліції у Слов’янську Донецької області викликали на допит журналіста Радіо Свобода Георгія Шабаєва у кримінальній справі. Провадження відкрили після повідомлення судді Арестової про «втручання у здійснення правосуддя з метою її дискредитації», яке вона надіслала до Вищої ради

правосуддя і Офісу генерального прокурора” [15]. Утім після розголосу за кілька днів провадження було закрито у зв’язку із відсутністю складу кримінального правопорушення.

Неодноразово подібні ситуації траплялися і з розслідувачами незалежної команди журналістів і юристів-антикорупційників, що завдають змін “Bihus.Info”. “Головна ідея програми – викриття корупційних схем українських чиновників, їх прихованих економічних інтересів і невідповідності задекларованих та реальних статків” [11]. У різні роки проєкт фінансувався за рахунок “European Commission”, “Journalism Development Network OCCRP”, “Kingdom of the Netherlands”, “Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні”, “EED (European Endowment for Democracy)”, “Міжнародного фонду “Відродження”, “Національного фонду підтримки демократії (NED)”. У 2023 р. фінансування відбувалося за рахунок “Internews”, “Національного фонду підтримки демократії (NED)”, та “Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні” [11].

Попри значну кількість гучних розслідувань особливою гордістю діяльності команди є розділ “Ми вплинули” на сайті ініціативи, адже там збирають інформацію про гучні звільнення та відсторонення за наслідками проведених ними розслідувань. Серед них “Адвокат проєкту “Свої Люди” (Bihus.Info) Юрій Мельник допоміг волонтерам добитись відкриття кримінального провадження щодо ймовірного шахрайства на закупівлі дронів” [8], а 27 грудня “через 5 років після відкриття провадження у справі щодо розпили на альтернативній енергетиці у Слов’янську суд зобов’язав чиновника Слов’янської міськради сплатити 8,5 млн грн до бюджету” [16]. Схему викрили журналісти сайту “Наші гроші”, в рамках якої група пов’язаних між собою підприємств у м. Слов’янськ понад 5 років опалювала школи, дитсадки та інтернат дорожче, ніж це дозволяв закон”. А юристи проєкту “Тисни” (Bihus.Info) довели справу до логічного і справедливого завершення [16].

Увага журналістів до різних тематичних розслідувань на проєкті “Bihus.Info” після повномасштабного вторгнення також змінилася. Так, до 24 лютого 2022 р. розслідувачів найбільше цікавила тематика корупції в політиці (21), в

економіці (12), правоохоронних органах (7), рідше тематика корупції в правоохоронних органах (4) та у сфері охорони здоров'я (4), що пов'язано з наслідками подолання пандемії Ковід 19. По одному розслідуванню було присвячено освітній сфері та російсько-українським зв'язкам (Рис. 3.3.)

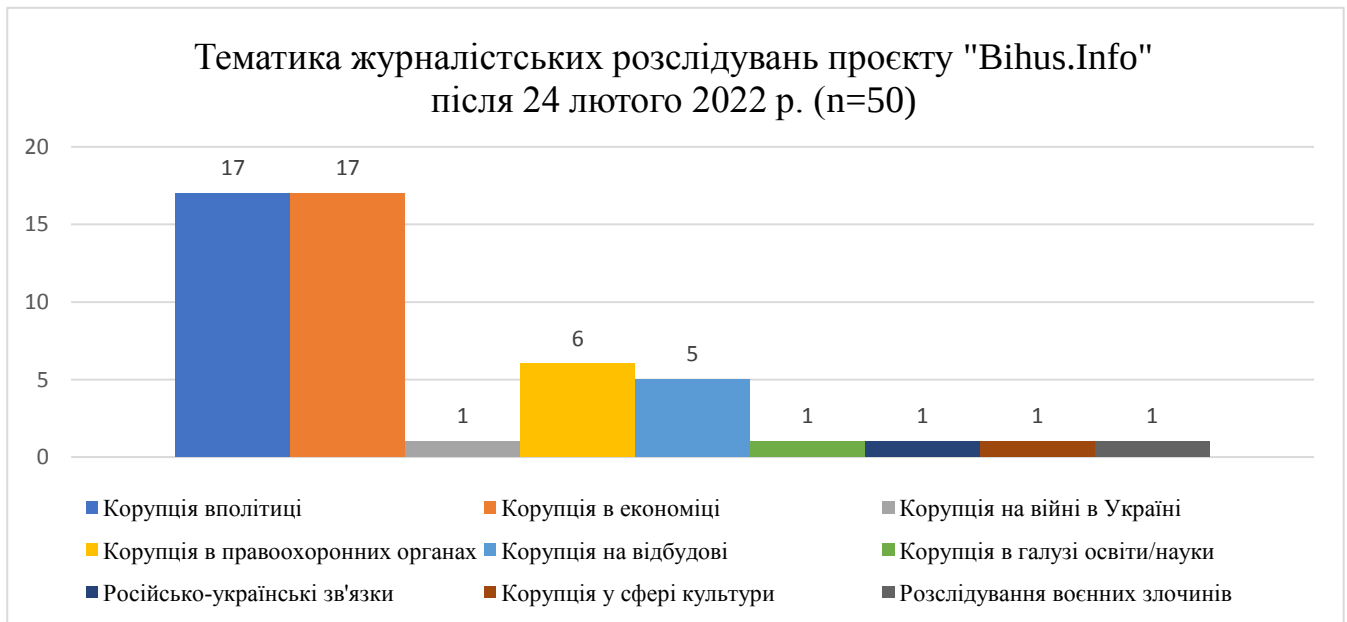

Рис. 3.4. Тематика журналістських розслідувань проєкту “Bihus.Info” до 24 лютого 2022 р.

Соціальна тематика в структурі журналістських розслідувань представлена актуальними для українців питанням “аналізу води з бутлів, крану і криниці: яку воду можна пити?” [1], у розпал пляжного сезону журналісти проінспектували пляжі та береги столиці аби з'ясувати хто обмежує доступ українців до води [5], найчастіше використовувані шахрайські схеми при оренді, в тому числі фейкові квартири з підробними фото, перездача орендованого житла з відфотошопленими документами та ін [20]. Ще одне дослідження було присвячене викриттю схеми незаконного паркування в столиці, коли “чорний кеш” збирають чоловіки-паркувальники у відповідних жилетках [9].

За майже два роки після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну дослідницька увага не змістилася з розслідування корупції у сфері політики (17 матеріалів) та економіки (17 матеріалів із аналізованих 50), рідше корупції у правоохоронних органах (6) та фінансові зловживання на відбудові (5). Соціальної тематики серед проведених журналістських розслідувань стало на

порядок менше, на їхню зміну прийшов дослідницький запит на розслідування корупційних схем навколо війни, закупівель для фронту та повоєнної

відбудови (Рис. 3.4.).

Рис. 3.4. Тематика журналістських розслідувань проєкту “Bihus.Info” після 24 лютого 2022 р.

Таким чином можемо констатувати, що тематичний діапазон досліджуваних напрямків журналістських розслідувань українських радіопрограм, на прикладі проєктів “Схеми”, та “Bihus.Info” змінюються відповідно до викликів, які переживає на кожному етапі українське суспільство. Економічна тематика займає чільне місце серед тематичного потенціалу розробок, над якими працюють розслідувачі від журналістики, а їхній рейтинг є свідченням довіри запиту у суспільстві на контент такого типу. Соціальна відповідальність журналістів не завершується оприлюдненням результатів своєї діяльності, а супроводжують розвиток теми, розслідування, про що свідчить розділ “Ми домоглися” на сайті “Bihus.Info”.

Якість, перспективність а розмах розслідувань охоплює не лише корупцію на національному та місцевому рівнях в Україні, але й виходить на міжнародний рівень, про що, наприклад, свідчать накладені на російських олігархів міжнародні санкції за наслідками розслідування аналізованих журналістських ініціатив.

3.2. Сприйнятливість українцями журналістських розслідувань: аналіз результатів емпіричного дослідження

Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) 29 листопада – 9 грудня 2023 р. провів всеукраїнське опитування громадської думки “Омнібус”. Методом телефонних інтерв’ю з використанням комп’ютера на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів (з випадковою генерацією телефонних номерів та подальшим статистичним зважуванням) опитано 1031 респондента, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР Крим). Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років і старше) громадянами України, які на момент опитування проживали на території України (у межах, які контролювалися владою України до 24 лютого 2022 р.) [3]. Встановлено, що “значно втратили довіру українські ЗМІ, чії показники довіри повернулися до рівня грудня 2021 року. Так, за останній рік з 57% до 29% стало менше тих, хто довіряє українським ЗМІ (натомість з 14% до 40% стало більше тих, хто не довіряє їм)” [3]. Однак навіть ці цифри порівняно з рівнем довіри до правоохоронних органів вражають, адже “критично низькою із значним погіршенням порівняно з минулим роком є довіра судам і прокурорам. Лише 12% українців довіряють судам і лише 9% довіряють прокурорам. Не довіряють – відповідно, 61% і 64%. У грудні 2022 року судам довіряли 25%, прокурорам – 21%, але більш важливо, що було значно менше (удвічі) тих, хто не довіряв їм” [3].

За таких умов у суспільства є запит на захист їхніх прав та нульовий рівень толерування корупції та правопорушень, які, при цьому можуть мати місце і в органах внутрішніх справ та правопорядку. Одним із можливих векторів забезпечення громадянам права на соціальну справедливість є сектор розслідувань. Які реалізують журналістські колективи, і які не обмежені в виборі тем для вивчення та корупційних схем для викривання. З метою визначення ставлення та орієнтації українських користувачів цифрових медіа у період 04–10

грудня 2023 р. було проведення електронне опитування методом анкетування українців за допомогою використання сервісу Google Forms, $n=65$ респондентів, які добровільно зголосилися відповісти на запитання, переважно закритого типу. За допомогою методу аналізу зібраних даних проведено вторинне осмислення підсумків анкетування та встановлено, що розслідувальні проєкти викликають інтерес більшої половини користувачів цифрових медіа (72,3%), не цікавляться подібною тематикою лише 27,7% респондентів (Рис. 3.5.).

Ви дивитеся проєкти у галузі журналістських розслідувань?

65 ответов

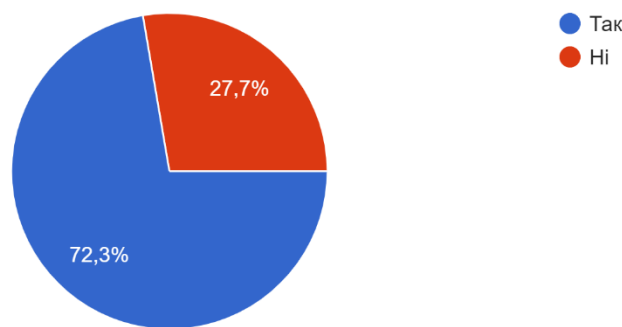

Рис. 3.5. Зацікавленість опитаних респондентів тематикою журналістських розслідувань в медіа [7].

Високий рівень інтересу до подібних журналістських проєктів викликає довіру у 34,4% опитаних, ще 35,9% українців схильні вирити сказаному якщо аргументи викладені в матеріалі видадуться доведеними та безальтернативними. Скептично ставляться до самого формату 26,6% опитаних, і лише 3,1% повністю не довіряють (Рис. 3.6.)

Ви довіряєте побаченому у журналістських розслідуваннях

64 ответа

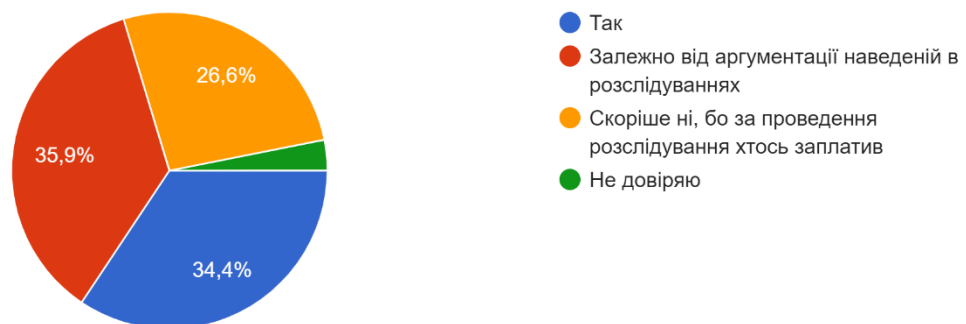

Рис. 3.6. Рівень довіри респондентів до журналістських розслідувань [7].

Тематична орієнтація до журналістських розслідувань корелюється із пропонованими на інформаційному ринку проектами. Таким чином найбільшим рівнем інтересу користуються розслідування присвячені політичній корупції (73,8%) та корупції у сфері економіки (72,3%). На вимогу часу є запит серед українців на справедливість у сфері корупції на війні в Україні (27,7%), відбудові України (12,3%), російсько-українських зв'язків (10,8%) та суспільної сфери (10,8%) (Рис.3.7.).

Рис. 3.7. Зацікавленість респондентів в різній тематиці журналістських розслідувань [7].

Часто розслідування носять комплексний характер і можуть охоплювати зв'язки кількох компаній, організацій, в тому числі родинних зв'язків. Респонденти вважають допустимим робити об'єктами досліджень родичів високопосадовців, навіть якщо вони не є державними службовцями чи публічними людьми (38,5%). Подібний рівень інтересу обумовлений високим рівнем запиту на соціальну справедливість та нульове толерування корупції в українському суспільстві, втім нашоухуються на протидію на спротив з боку об'єктів дослідження, адже в окремих випадках на журналістів може чинитися тиск, в тому числі із залученням адміністративних важелів.

Чи етично журналістам розслідувати корупцію членів родини високопосадовців?

65 ответов

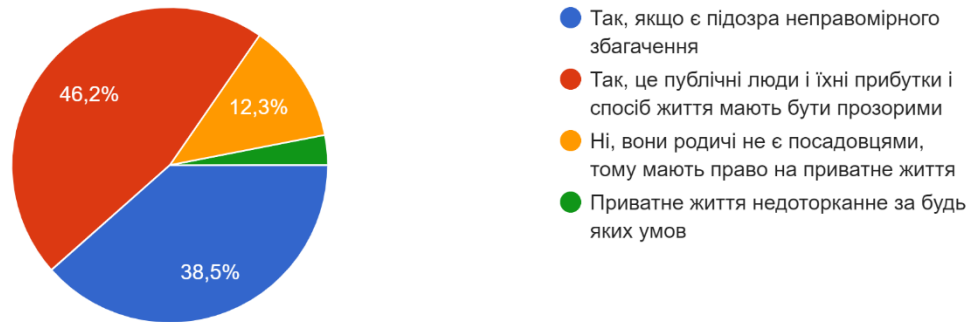

Рис. 3.8. Ставлення респондентів до допустимості розслідувань щодо членів родин високопосадовців, щодо яких є підозра у протиправному збагаченні [7].

Нульове толерування корупції серед українців підтверджують результати проведеного опитування, де 49,2% респондентів ставлять негативно до будь-яких проявів корупції, проте ще 35,4% констатують, що інколи корупційні діяння допомагають досягти бажаного результату та вирішити потрібні громадянам питання. Попри те, що нейтрально до корупції ставляться 15,4% респондентів жоден із опитуваних українців не висловив позитивного ставлення (Рис. 3.9.).

Як Ви ставитеся до корупції в різних сферах суспільного життя (політика, економіка, охорона здоров'я та ін)?

65 ответов

Рис. 3.9. Ставлення респондентів до проявів корупції у різних сферах суспільного життя [7].

Попри те, що в більшості своїй українці негативно ставляться до корупції, значна частина має досвід вчинення неправомірних корупційних дій, хоч у побуті

вони сприймаються ратше як частина життя, що полегшує вирішення окремих питань, та не корелюється із загальним негативним ставленням до корупції у владних колах. Так, 30,8% респондентів протягом 2023 р. самі давали хабарі з власної ініціативи, ще 35,4% ставали об'єктами вимагання “подяки”. Таким чином більша частина респондентів лише протягом року були дотичні до корупційних дій, на противагу лише 7,7%, які не давали бо не було потреби та 26,8%, які свідомо не дають хабарів навіть за умови, що це полегшило б їм життя (Рис. 3.10.).

Чи давали Ви хабар (подарунок до свята, подяку за послугу та ін.) протягом останнього року?
65 ответов

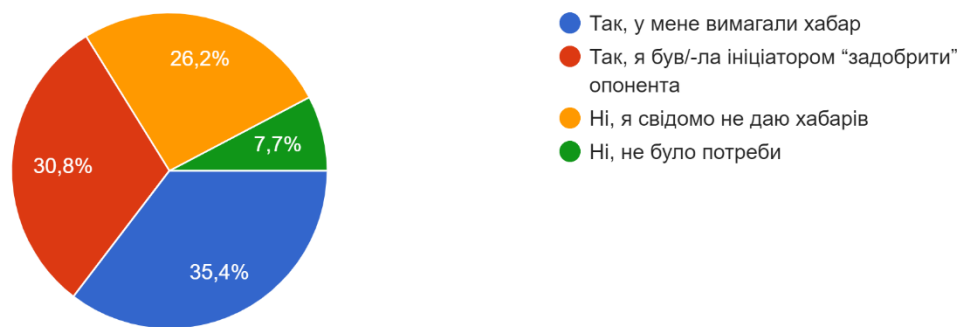

Рис. 3.10. Дотичність респондентів до корупційних діянь за останній рік [7].

Найскладнішим із запропонованої анкети для дослідника було запитання щодо корупційності нашої держави в цілому. На пряме запитання схвально відповіла понад половина респондентів (61,5%), засумнівалося ще 29,2% і лише 9,2% вірять, що окремі випадки корупції не визначають в цілому країну, соціальні, політичні та економічні інститути якої позбавлені панівного впливу протиправної складової на всі рівнях (Рис. 3.11.).

Україна корумпована держава?
65 ответов

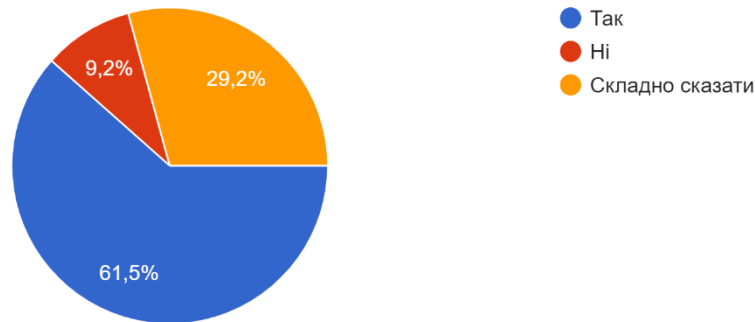

Рис. 3.11. Оцінка респондентами корумпованості України як держави [7].

Таким чином, реалізоване дослідження дає всебічне розуміння складної багатовимірної взаємодії між журналістськими розслідуваннями, ставленням суспільства до корупції та життєвим досвідом українців. Отримані дані підкреслюють ключову роль журналістських розслідувань як вагомий опори у боротьбі з корупцією в країні та її викритті. Переважний інтерес до розслідувальних проєктів, який демонструють 72,3% респондентів, є свідченням зростаючого попиту на прозорість, підзвітність та справедливість в українському суспільстві. Результати опитування формують різнобічну картину довіри аудиторії до журналістських розслідувань. У той час як 34,4% респондентів висловлюють високий рівень довіри, ще 35,9% готові переконувати за допомогою добре обґрунтованих аргументів. Це свідчить про вимогливу аудиторію, яка цінує журналістську точність і ретельність в дослідженні. При цьому 26,6% респондентів ставляться до журналістських розслідувань скептично, і лише 3,1% висловлюють повну недовіру. Ці цифри підкреслюють важливість збереження журналістської доброчесності для підвищення рівня довіри та залучення громадськості.

Виявлені в опитуванні тематичні переваги співзвучні актуальним проблемам українського суспільства. Домінування політичної корупції (73,8%) та економічної корупції (72,3%) в інтересах респондентів підкреслює колективне занепокоєння основними проблемами, що стосуються нації. Більше того, попит на

справедливість виходить за межі цих сфер: значний відсоток висловлює інтерес до корупції, пов'язаної з війною в Україні (27,7%), національною відбудовою (12,3%), російсько-українськими відносинами (10,8%) та публічною сферою (10,8%). Ці переваги свідчать про те, що журналістське розслідування є життєво важливим інструментом для вирішення широкого спектру суспільних проблем.

Проте дослідження також висвітлює проблеми, з якими стикаються журналісти-розслідувачі, зокрема, вивчаючи зв'язки високопосадовців та їхніх родичів. Той факт, що 38,5% респондентів вважають прийнятним розслідування таких зв'язків, підкреслює суспільний запит на справедливість. Водночас він визнає потенційні перешкоди та ризики, з якими можуть зіткнутися журналісти, включаючи опір і тиск з боку суб'єктів розслідування. Ця подвійна перспектива відображає тонкий баланс, якого журналісти-розслідувачі повинні дотримуватися, щоб виконувати свою вирішальну роль у суспільстві. Опитування ще раз підтверджує переважаючу позицію абсолютної нетерпимості до корупції серед українців. Майже половина респондентів (49,2%) висловлюють різко негативне ставлення, що свідчить про широкий суспільний консенсус проти корупції. Дослідження також містить нюанси: 35,4% вважають, що інколи корупційні дії можуть призвести до бажаних результатів. Ця складність свідчить про те, що хоча більшість прямо засуджує корупцію, значна частина вважає її прагматичним засобом вирішення певних проблем, вказуючи на глибший суспільний виклик.

Важливим аспектом дослідження є осмислення дисонансу між ставленням суспільства та індивідуальною поведінкою щодо корупції. Незважаючи на негативне ставлення до корупції, значна частина респондентів визнає свою участь у корупційних діях. Даючи хабарі (30,8%) чи вимагаючи "подяки" (35,4%), ці дії виявляють складну взаємодію між суспільними нормами, системними проблемами та індивідуальним вибором. Ця розбіжність між ставленням і діями підкреслює необхідність всебічного розуміння соціально-культурних факторів, що сприяють корупції.

Нарешті, критичним відкриттям є широко поширена віра в корумпованість держави, яку підтверджують 61,5% респондентів. Цей скептицизм щодо

цілісності соціальних, політичних та економічних інститутів свідчить про глибоке занепокоєння з приводу повсюдного впливу корупції на всіх рівнях. Він звертає увагу на нагальну потребу в системних реформах для відновлення довіри суспільства до інституцій, оскільки уявна поширеність корупції може підірвати основи демократичного врядування.

Проведене дослідження підкреслює складний і багатогранний характер взаємозв'язку між журналістськими розслідуваннями, ставленням суспільства до корупції та індивідуальним досвідом. Хоча журналістські розслідування є потужним інструментом боротьби з корупцією, суспільні складності, протиріччя та виклики вимагають цілісного підходу. Зусилля щодо боротьби з корупцією мають виходити за межі журналістських розслідувань і охоплювати ширші системні реформи, освіту та культурні зміни. Лише завдяки комплексній стратегії Україна може сподіватися побудувати більш прозоре, підзвітне та справедливе суспільство.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження реалізації антикорупційної функції журналістських розслідувань у галузі економіки (на матеріалах проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”) дало можливість дійти наступних висновків:

1. Якісна журналістика є ключовим союзником у боротьбі з корупцією. З цієї причини міжнародні агенції підтримки ЗМК та групи розвитку журналістики мають на меті забезпечити підтримку журналістських розслідувань забезпечивши для неї частину відновлювального фонду для України у повоєнний період. Частина цих ресурсів має бути спрямована на підтримку медіаосвіти, навчання журналістів у сфері судово-бухгалтерської експертизи, принципів і правил закупівель, а також навичок, необхідних для використання найсучасніших технологій для аналізу фінансових даних або перегляду “тіньового” бізнесу. Крім того, засоби масової інформації слід заохочувати до співпраці з громадянським суспільством і місцевими громадами для моніторингу відбудови, особливо в районах, які найбільше постраждали від війни. При тому варто розуміти, що не вся світова корупція зконценрована в Україні і наша держава не може відповідати чи впливати на корупцію транснаціонального рівня. Будь-яка життєздатна антикорупційна стратегія також має забезпечувати транскордонне співробітництво та спільні розслідування за підтримки регіональних та міжнародних медіа.

2. Результати опитування проведеного “Фондом розвитку медіа”, який займається документуванням механізмів адаптації редакцій у відповідь на складні кризові умови роботи проведеного серед журналістів, які знаходяться в регіонах, що постраждали від окупації чи активних бойових дій, таких як Київ, Суми, Харків, Луганськ, Донецьк, Запоріжжя та Херсон, засвідчили, що третина редакційних колективів систематично працює над підготовкою матеріалів у форматі журналістських розслідувань, ще третина декларує бажання займатися ними надалі. Змінилася їхня тематика – виявлення осіб, причетних до військових

злочинів, значною мірою замінило корупцію та земельні скандали. Як правило, за видання відповідає одна людина – редактор, позаштатний автор або штатний журналіст. Важко передбачити регулярність розслідувань, оскільки кожна тема (і формат) вимагає індивідуального підходу. Загалом виготовлення проекту розслідування займає від 1 тижня до 1 місяця. Логіку редакційних команд щодо універсального журналіста можна зрозуміти, оскільки журналістські розслідування – це затратний жанр у плані часу та грошей. Ще однією проблемою, яка заважає редакціям проводити ефективні та швидкі розслідування, є закриття державних реєстрів та тиск з боку місцевих чиновників, яким не подобаються незручні питання та викривальні матеріали. Понад третину редакційних колективів зазнають тиску за наслідками оприлюднення розслідування, однак, здебільшого, з боку місцевої влади. Влада погрожує журналістам судами або ігнорує їхні запити на інформацію. Гострою проблемою є кадровий дефіцит, переважна більшість медіа неукомплектована фахівцями. Попитом на ринку праці користуються автори, кореспонденти та журналісти-розслідувачі. Крім того, є потреба у фактчекерах та відеооператорах (більшість редакційних команд також працюють із візуальним контентом). Проблема контенту впирається в фінанси, оскільки їх не вистачає для залучення необхідної кількості спеціалістів і фрілансерів (співпраця з ними значно скоротилася). Журналістські розслідування разом із матеріалами про розвиток громади, репортажами та фоторепортажами зі звільнених територій, запуск подкасту є провідними напрямками роботи, які українські медійники декларують у планах на повоєнний період.

3. “Найкраща форма патріотизму в журналістиці – це викривати те, що погано, а не хвалити те, що працює” – про таке заявила на заході для медіапрофесіоналів “RE:COVER” (в рамках програми “Голоси України”, що фінансується МЗС Німеччини, який організовує Європейський центр свободи преси та ЗМК) журналістка-розслідувачка англomовного українського ЗМК “The Kyiv Independent” А. Миронюк. Проведення розслідування журналістом складне, комплексне та довготривале завдання і центральне місце в ньому займає робота з

людьми, з інформаторами, які можуть стати джерелами інформації, або верифікувати припущення журналіста, яке він сформулював шляхом аналізів документів, взаємозв'язків тощо. Для того, щоб інформатори могли реалізувати своє право на вільне висловлювання в інтересах суспільства, яке гарантується всіма міжнародними договорами з прав людини, повинні бути забезпеченими етичні умови, щоб вони могли це робити, не боячись за наслідки для своєї кар'єри та звичного укладу життя. Серед цих умов: гарантована юридична анонімність, якщо інформатор цього потребує; наявність юридичних та інших консультацій, щоб інформатор знав про наслідки або переваги надання інформації та сформована законодавча база, яка запобігає негативним наслідкам для інформатора.

4. Розслідувальний медіаринок в Україні представлений десятками галузевих проєктів, значна частина редакцій мають у своїй структурі розслідувальні підрозділи чи окремі журналісти періодично досліджують конкретні теми. Серед аналізованих в дипломній роботі телевізійна програма “Слідство.інфо”, “Hromadske.ua”; Кримський центр журналістських розслідувань; Рівненське агентство журналістських розслідувань; Миколаївський центр журналістських розслідувань та агенція журналістських розслідувань “Свідомо”, Центр журналістських розслідувань “Сила правди”, агентство журналістів-розслідувачів “Четверта Влада”, сайт Українських Новин “Центр журналістських розслідувань”, Запорізький центр розслідувань, “Наші гроші”, “LIGA.net”, “Лівий берег”, “Українська правда” та ін. Мейнстримними в розслідувальній журналістиці України є діяльність незалежної команди журналістів і юристів-антикорупційників, що завдають змін “Bihus.Info”, та проєкт журналістських розслідувань Радіо Свобода “Схеми”. Методом контент аналізу було опрацьовано 50 та 30 матеріалів-розслідувань відповідних медіапроєктів, які було презентовано до повномаштабного вторгнення та по 50 матеріалів оприлюднених кожним медіа після 24 лютого 2022 р. (всього 180 матеріалів). Встановлено, що до великої війни переважною увагою журналістів користувалася тематика журналістських розслідувань стосовно корупції в українській політиці та

економіці, серед інших тем: міжнародна економіка, російсько-українські зв'язки, корупція російського бізнесу, корупція в сфері правоохоронних органів, судових органів, рідше увагою користувалася сфера культури, освіти, науки духовності, екології, суспільних питань. Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну акценти з розслідування корупції в політиці та економіці залишаються лейтмотивами в українській розслідувальній журналістиці (на прикладі “Bihus.Info” та “Схем”), проте відчутно посилюються напрямки досліджень корупції у правоохоронних органах, армії, а також розподілу та освоєння коштів на відбудову та відновлення України. Окремим складним сегментом дослідницької діяльності в журналістиці є розслідування воєнних злочинів, які потребують від авторів високого рівня відповідальності та аналізу великої кількості документів як всередині України так і поза її межами, в тому числі тих, доступ до яких обмежено умовами воєнного стану в державі. Тематичний діапазон досліджуваних напрямків журналістських розслідувань українських радіопрограм, на прикладі проєктів “Схеми”, та “Bihus.Info” змінюються відповідно до викликів, які переживає на кожному етапі українське суспільство. Економічна тематика займає чільне місце серед тематичного потенціалу розробок, над якими працюють розслідувачі від журналістики, а їхній рейтинг є свідченням довіри запиту у суспільстві на контент такого типу. Соціальна відповідальність журналістів не завершується оприлюдненням результатів своєї діяльності, а супроводжують розвиток теми, розслідування, про що свідчить розділ “Ми домоглися” на сайті “Bihus.Info”.

5. 72,3% українців з різною періодичністю слідують та звертають увагу на розслідувальні матеріали в медіа. Таке встановлено за результатами авторського опитування методом електронного анкетування, проведеного з використанням сервісу Google Forms, яке було реалізовано автором 04–10 грудня 2023 р. та охопило респондентів. Переважна більшість учасників опитування довіряють повністю чи довіряють залежно від аргументації наведеної в розслідуваннях (разом 62,5%), скоріше не довіряють чи повністю скептично ставляться до них 37,5%. Тематична орієнтація до журналістських розслідувань корелюється із

пропонованими на інформаційному ринку проєктами. Таким чином найбільшим рівнем інтересу користуються розслідування присвячені політичній корупції (73,8%) та корупції у сфері економіки (72,3%). На вимогу часу є запит серед українців на справедливість у сфері корупції на війні в Україні (27,7%), відбудові України (12,3%), російсько-українських зв'язків (10,8%) та суспільної сфери (10,8%). Мінімальне толерування корупції серед українців підтверджують результати проведеного опитування, де 84,6% респондентів ставлять негативно до будь-яких проявів корупції, проте 15,4% констатують, до корупції ставляться нейтрально, але самі отримувати відповідні “бонуси” були б не проти. Свідомо самі не дають хабарів 26,2% українців, у той час як більша частина сукупно змушена була вдаватися до корупційних дій 35,4% або були ініціаторами 30,8%. Не було потреби лише у 7,7% опитаних. Як наслідок респонденти констатують, що на їхню думку Україна є корумпованою державою (61,5%), ще 29,2% складно однозначно відповісти і лише 9,2% впевнені у зворотньому.

Проведене дослідження підкреслює складний і багатогранний характер взаємозв'язку між журналістськими розслідуваннями, ставленням суспільства до корупції та індивідуальним досвідом. Хоча журналістські розслідування є потужним інструментом боротьби з корупцією, суспільні складності, протиріччя та виклики вимагають цілісного підходу. Зусилля щодо боротьби з корупцією мають виходити за межі журналістських розслідувань і охоплювати ширші системні реформи, освіти та культурні зміни. Лише завдяки комплексній стратегії Україна може сподіватися побудувати більш прозоре, підзвітне та справедливе суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз води з бутлів, крану і криниці: яку воду можна пити? НЕВЕДИСЬ. BIHUS Info. 2022. URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=IkRAxVCB0M8>.
2. Гордійчук І. Скільки журналістів Росія вбила в Україні за час війни: названо цифри. Главком. URL.: <https://glavcom.ua/country/incidents/stalo-vidomostilki-zhurnalistiv-zahinuli-vid-pochatku-vijni-v-ukrajini-966102.html#:~:text=%D0%94%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%2C%20%D0%B2%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4,2023%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%2C%20%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B8%2075%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2>.
3. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 РОКАХ. КМІС. 2023. URL.: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1#:~:text=%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%85%D0%B8%20%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%A1%D0%91%D0%A3,%D0%93%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%BA%201>.
4. Ексголови Верховного суду обрано запобіжний засіб – взяття під варту на 60 днів із заставою у понад 107 млн грн. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kniazhev-aresht-sud/32417841.html>.
5. Захоплені береги: хто обмежує ваш доступ до води? НЕВЕДИСЬ. BIHUS Info. 2022. URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=Pc5IkXqYP4Q>.
6. Індекс сприйняття корупції – 2022. Transparency Internatuinal Ukraine. 2023. URL.: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/>.

7. Опитування “Реалізація антикорупційної функції журналістських розслідувань в галузі економіки (на матеріалах проєктів “Bihus.Info” та “Схеми”). 2023. URL.: https://docs.google.com/forms/d/1sslTGIXliV1JOBdK_SK2grq1cthScwuXsTRZA3w1xzQ/edit#responses.

8. Піраміда дронів”: прокуратура відкрила кримінальне провадження у схемі з закупівлею БПЛА за заявою юристів Bihus.Info. Bihus.Info. 2023. URL.: <https://bihus.info/piramida-droniv-prokuratura-vidkryla-kryminalne-provadhennya-u-shemi-z-zakupivleyu-bpla-za-zayavoyu-yurystiv-bihus-info/>.

9. Розвод на парковці: як паркуватись без шахраїв і не отримати штраф. Неведись. 2021. URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=QCVdEbvY8g&t=11s>.

10. Розслідування “Схем” про загибель журналістки Віри Гирич – у фіналі конкурсу Асоціації міжнародного мовлення. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-y-rozsliduvannya-vira-hyrych-aib/32591246.html>.

11. Розслідування Bihus.Info. 2023. URL.: <https://bihus.info/projects/rozslidyvannya/>

12. Росія обстрілює Україну ракетами, які Київ передав Москві за газові борги наприкінці 90-х – «Схеми». Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-y-rosia-rakety-hazovi-borhy/32532950.html>.

13. СБУ повідомила російському олігарху Фрідману про підозру за фактами із розслідування “Схем”. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-y-fridman-sbu-pidozra/32578981.html>.

14. 75 медійників загинули з початку російсько-української війни в період із 2014 до 2023 року – IMI. IMI. 2023. URL.: <https://imi.org.ua/news/75-medijnykiv-zagynuly-z-pochatku-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-u-period-z-2014-po-2023-roky-imi-i56614>.

15. Справу щодо журналіста «Схем» про «втручання в діяльність судді», в якій виявили паспорт РФ, закрили після розголосу. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhem-y-sprava-pro-vtruchannya-v-diyalnist-suddi/32578981.html>.

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-arestova-zakryly-kryminalnu-spravu/32522714.html>.

16. Суд зобов'язав посадовця Слов'янської міської ради повернути 8,5 млн грн до бюджету – юристи Bihus.Info. Bihus.Info. 2023. URL.: <https://bihus.info/cud-zobovyazav-posadovczya-slovyanskoyi-miskoyi-rady-povernuty-85-mln-grn-do-byudzhetu-yurysty-bihus-info/>.

17. Схеми виявили ще одну українську суддю з громадянством РФ. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-arestova-rosiyskyu-pasport/32502392.html>

18. “Схеми” отримали спецвідзнаку міжнародного конкурсу розслідувань Global Shining Light Award 2023. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-global-shining-light-award/32603747.html>.

19. США ввели санкції проти компаній з Росії та Киргизстану після розслідування Радіо Свобода. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-sanktsiyi-ssha-kompaniyi-rosiya-kyrhyzstan/32512192.html>.

20. Топ-3 схеми при оренді квартир: як впізнати розвод? Неведись. BIHUS Info. 2022. URL.: <https://www.youtube.com/watch?v=QpUUTWyWgtM>.

21. Чотири матеріали «Схем» вийшли у фінал Національного конкурсу журналістських розслідувань. Радіо Свобода. 2023. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-konkurs-rozsliduvan-final/32692170.html>.

22. Ярошук О. Розслідувальна журналістика та її роль для демократії. IMI. 2020. URL.: https://freedomhouse-files.s3.amazonaws.com/Investigative%20journalism_UKR_FINAL.pdf.

23. Becker T., Mylovanov T., Shapoval N. Anti-corruption policies in the reconstruction of Ukraine. Vox Ukraine. 2023. URL.: <https://voxukraine.org/en/anti-corruption-policies-in-the-reconstruction-of-ukraine>.

24. Bondarenko O., Utkina S., Kolesnikova M. The Role of Mass Media in Preventing Corruption. *The Law, State and Telecommunications Review*, 2021. Vol.13, no.1, P. 70–93.

25. Building trust in journalism: Essays on the ethical challenges of reporting conflict (in English, Ukrainian, Russian. An EJM Project In Partnership With The Evens Foundation. 2023. URL.: <https://ethicaljournalismnetwork.org/building-trust-journalism-essays-conflict>.

26. De Burgh H. Investigative Journalism Is Global. 2023. URL.: https://www.researchgate.net/publication/368436373_Investigative_Journalism_Is_Global.

27. Freedom Of Speech Barometer For March 2023. IMI. 2023. URL.: <https://imi.org.ua/en/monitorings/freedom-of-speech-barometer-for-march-2023-i51921>.

28. Guidelines on processing personal information within a whistleblowing procedure. 2019. URL.: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/19-12-17_whistleblowing_guidelines_en.pdf.

29. Harmatiy O. Journalistic Investigation On Ukrainian Television. *Printing And Publishing*. 2017 № 2 (74). P. 137–146.

30. Holovkin B., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O., Lysodyed O., Smetanina N. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. *International Annals of Criminology*. 2023. URL.: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-annals-of-criminology/article/abs/fight-against-corruptionrelated-crimes-in-wartime-in-ukraine/D1F07130CB2594E302A1FD78E137D6A1>.

31. I thank Fernando Basch, of the Law Firm Brochou-Fernandez Madero & Lombardi, Argentina for his comments and information on the situation in the United States. Also, a very interesting story about how the law work at “The Bounty Hunter”, by Patrick Radden Keefe, *The New Yorker*, 24 January 2022, pp. 32–45.

32. Investigative reporting. *Internews*. 2023. URL.: <https://internews.in.ua/our-works/our-previous-projects/investigative-reporting/>.

33. Ismail A., Khairie Ahmad M., Su Mustaffa C. Investigative Journalism in Malaysia: The Battle Between Outside and Inside Newsroom Challenges. SHS Web of Conferences. 2017. №33(1), P. 50–79.

34. Jalaladeen J., Rasool Murad J., Mudhafar Ali H. The Role of investigative journalism in combating corruption in Kurdistan region: (an analytical study). Journal of Raparin University. 2023. №10(2), P. 1–26.

35. Jesus Silva N., José Palma Lampreia Dos-Santos M., Batista N., Mata F. Crowdfunding as Entrepreneurial Funding for Investigative Journalism in Portugal. European Conference on Management Leadership and Governance. 2023. №19(1), P. 171–179.

36. Journalism is the key to winning Ukraine's war on corruption. World Association of News Publisher. 2023. URL.: <https://wan-ifra.org/2023/05/journalism-is-the-key-to-winning-ukraines-war-on-corruption/>.

37. Key findings of the 2023 Report on Ukraine. Komisija Europejska. 2023. URL.: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/qanda_23_5631.

38. Koshiw I. Ukraine's reporters adapt amid media restrictions and pressure of war. The Guardian. 2023. URL.: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/05/ukraines-reporters-adapt-amid-media-restrictions-and-pressure-of-war>.

39. Kotukov O., Kotukova T., Kozlov K., Odyntsova O. The effectiveness of the national anti-corruption policy of Ukraine. Revista Amazonia Investiga. 2023. №12(66), P. 304–313.

40. Melkozerova V. Reporting corruption in a time of war: The Ukrainian journalists' dilemma. Politico. 2023. URL.: <https://www.politico.eu/article/reporting-journalist-corruption-war-ukraine-dilemma/>.

41. Model law to facilitate and encourage the reporting of acts of corruption and to protect whistleblowers and witnesses. 2013. URL.: https://www.oas.org/en/sla/dlc/mesicic/docs/model_law_reporting.pdf.

42. Motrunych M. Fighting for Investigative Journalism in Ukraine, Even in the Fog of War. Global Investigative Journalism Network. 2023. URL.:

<https://gijn.org/stories/fighting-for-investigative-journalism-in-ukraine-even-in-the-fog-of-war/>.

43. National Whistleblower Center. 2023. URL.: <https://www.whistleblowers.org/>.

44. Nikolov Y. Paper pushers from the mod “syphon off money” on food for the armed forces more than during peaceful life. ZN,UA. URL.: <https://zn.ua/eng/paper-pushers-from-the-mod-syphon-off-money-on-food-for-the-armed-forces-more-than-during-peaceful-life-.html>.

45. Patrucic M., Gillies A., Eisen N., Blumenthal L. Investigative journalism is essential for Ukraine reconstruction and anti-corruption. Brookings. 2023. URL.: <https://www.brookings.edu/articles/investigative-journalism-is-essential-for-ukraine-reconstruction-and-anti-corruption/>.

46. Popielec D. A concept of investigative cross-border journalism. The essence and functioning of VSquare project in the Visegrad region. 2021. URL.: [https://www.researchgate.net/publication/351357391_A_concept_of_investigative_cross-border_journalism_The_essence_and_functioning_of_VSquare_project_in_the_Visegrad_re](https://www.researchgate.net/publication/351357391_A_concept_of_investigative_cross-border_journalism_The_essence_and_functioning_of_VSquare_project_in_the_Visegrad_region) gion.

47. Posetti J. Protecting journalism sources in the digital age. 2023. URL.: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248054>.

48. Publeaks. 2023. URL.: <https://publeaks.nl/>.

49. Reporting corruption in a time of war: The Ukrainian journalists’ dilemma. Politico. 2023. URL.: <https://www.politico.eu/article/reporting-journalist-corruption-war-ukraine-dilemma/>.

50. Rudolph J., Eisen N., Bertron C. Ukraine’s Anti-Corruption Front. Helping Ukrainians Win the War and the Peace by Having Their Backs against Oligarchy. .Alliance for Securing Democracy 2023. URL.: https://www.gmfus.org/sites/default/files/2023-06/Ukraine%20Anticorruption%20Front_digital.pdf.

51. The Kyiv Independent: “The function of journalism is not to sugarcoat Ukrainian realities”. NUJU. 2023. URL.: <https://nuju.org.ua/the-kyiv-independent-the-function-of-journalism-is-not-to-sugarcoat-ukrainian-realities/>.

52. The Perugia Principles for Journalists Working with Whistleblowers in the Digital Age. 2019. URL.: <https://whistleblowingnetwork.org/WIN/media/pdfs/Journalism-Sources-INT-Blueprint-2018-Perugia-Principles-for-Journalists.pdf>.

53. The Role of the Media and Investigative Journalism in Combating Corruption. OECD. 2018. URL.: www.oecd.org/corruption/The-role-of-media-and-investigative-journalism-in-combatingcorruption.htm.

54. The Signals Network: Whistleblower Support Organization. 2023. URL.: <https://thesignalsnetwork.org/>.

55. The state of local news in ukraine 2023. Media Development Foundation. 2023. URL.: <https://research.mediadevelopmentfoundation.org/en/2023.html>.

56. The State Of Local News In Ukraine: Wartime Special Edition. Media Development Foundation. 2022. URL.: <https://research.mediadevelopmentfoundation.org/en/2022.html>.

57. Theresa Konow-Lund M., Park M., Bebawi S. Toward a Hybrid Future for Investigative Journalism/ 2023. URL.: https://www.researchgate.net/publication/375827458_Toward_a_Hybrid_Future_for_Investigative_Journalism.

58. Ukraine's anti-corruption battle: latest updates. APERIO. 2023. URL.: <https://www.aperio-intelligence.com/2023/06/14/ukraines-anti-corruption-battle-latest-updates/>.

59. Webinar: Investigating the War in Ukraine One Year.GIJN. 2023. URL.: <https://gijn.org/stories/gijn-webinar-investigating-the-war-in-ukraine-one-year-on/>.

60. Whistleblowing International Network. 2023. URL.: <https://whistleblowingnetwork.org/Home>.

61. Yoserizal Saragih M. Ethics Of Journalistic Communication In Conducting Investigations For Public Information. 2023. URL.: https://www.researchgate.net/publication/371962898_ETHICS_OF_JOURNALISTIC_COMMUNICATION_IN_CONDUCTING_INVESTIGATIONS_FOR_PUBLIC_INFORMATION.

ДОДАТКИ

Додаток А

Іванина В.С. Сертифікат учасника Міжнародної конференції «Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця», Ірпінь, ДПУ, 2023.

Іванина В.С. Сертифікат учасника III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності», Ірпінь, ДПУ, 2023.

